

Fas'lı Alim Taha Abdurrahman'ın Eserlerinde Esmâ-İ Hüsnâ | Harun Yıldız

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2022-2023

İnsanın anlam arayışı serüveninde kendi dışındaki bir varlığa yönelim içerisinde olması ve bunu anlamlandırma çabası onun en önemli sorunu olarak gözlenmektedir. Bu arayış içerisinde kimi zaman ilahi dinler yol göstermiş, kimi zaman ise beşeri düşünceler insana eksiklikleriyle beraber yol açmaya çalışmıştır. Bu anlamda varlığı kendi varlığımızın çok üstünde kalan varlığı anlama anlamlandırma ve ona ait isimlerle yaklaşma çabası ise önemli derecede insanın hayatını etkilemiştir.

Beşeri izimler ve ideolojiler oluşturmuş oldukları akli tecrübelerle üstün bir varlığa ulaşmaya çalışmışlardır. Mesela insana ait hususiyetleri onun çakralarını keşfetmeye çalışarak bu çakraları geliştirmeye çalışarak üst bir varlığa nispet edilen isimler üretmişlerdir. Neredeyse her dinin ve anlam arayışında ki her görüşün buna benzer çalışmaları olmuştur. Farklı isimler ve sıfatlar türetmişler ancak akıl ile kısıtlı oldukları için kemali elde edebilmeleri mümkün olmamıştır. Yani İslam dışındaki diğer ilahi dinlerde ulu varlığa nispet edilen isimler vardır. Bilgisini son din İslam ile kemale erdiren İslam'da ise esmâ-i hüsnâ, Allah'a iman eden insanın hayatında çok önemli bir yeri teşkil etmektedir. Bunu ifade eden ayetler ve hadisler mümin kula yol göstermiştir daima. Bununla birlikte İslam'da da her bir ilim dalında farklı ilişkiler sebebiyle kendine yer bulmuş bir konudur esmâ-i hüsnâ. İsimlerin kelimeler ilminde ele alınışı ile usul bilimleri ve tasavvuf literatüründe ele alınışı oldukça farklı sonuçlar ve tecrübeler doğurmuştur. Kimi düşünce esmâ-i hüsnâ konusunu Allah'ın zatı ve varlığını anlamak ile sınırlandırırken, kimi düşünce sistemi içi yorumlar geliştirmişler ve kimi düşünce ise pasif bir anlayış ile işlevsel olmayan bir esmâ-i hüsnâ anlayışını benimsemişlerdir. Bazen de cilt cilt kitaplarda kulun bu isimlerden hissesine düşenlerle hareket etmesini öngören düşünceler kendini göstermiştir.

Bu çalışmada son devrin en önemli mütefekkirlerinden sayılan Faslı âlim Taha Abdurrahman'ın kendi eserlerinde ortaya koyduğu esmâ-i hüsnâ konusuna yaklaşımını göreceğiz. Onu bu çerçevede esmâ-i hüsnânın aktif bir kimlik inşa etmeye yönelik yaklaşımını ifade etmek istediğine şahit olacağız.

Taha Abdurrahman'ı eserlerindeki düşünüş tarzının orta yerine "ahlak düşüncesi"ni koyduğunu göreceğiz. Bu anlamlandırma çerçevesinde ahlak düşüncesine giden yolda kat edilmesi gereken mesafeleri tek tek ele almış ve esmâ-i hüsnâyı konumlandırmamız gereken yeri işaret etmiştir. Müstakil olarak esmai hüsnâ üzerine başlık açmayan Taha Abdurrahman Allaha yaklaşma vesilesi olması itibarıyla esmâ-i hüsnâ örneği üzerinden Allah'a yaklaşmayı aktarır bizlere. Ama ortaya koyduğu düşünce öyle güzeldir ki esmâ-i hüsnâ ile birlikte genel olarak Allah'a yaklaşma yollarının akli özelliklerini keşfetmiş oluruz. Taha Abdurrahman Allah'a yaklaşma yollarını anlatmaya çalışırken düşünüş tarzını anlattığı eserlerinde esmâ-i hüsnâ ile örneklemiştir olduğunu göreceğiz. Bu noktada bizler onun esmâ-i hüsnâ ile Allah'a yaklaşma düşüncesini de ve kulluk eden insanın esmâ-i hüsnâ düşüncesini nasıl inşa etmesi gerektiğini öğrenmiş olacağız.

Genel itibarıyla Taha Abdurrahman 'Dini Amel Ve Akıl Yenilenmesi' kitabının bütününde esmâ-i hüsnâyı nasıl anlamamız ve anlamlandırmamız gerektiği üzerinde durmuştur. Bizler burada kitabın içerisinde sık sık alıntılar yapmak suretiyle aslında ulaşılması gereken neticenin her işte olduğu gibi esmâ-i hüsnâyı yaklaşırkende bir ahlak temelli düşüncenin ufuklarına bırakıvermiş olacağız kendimizi. Bahsi geçen bu kitaptan sonra diğer eserlerinde de konuyla ilgili olmak üzere yer verdiği hususları paylaşacağız.

Esmâ-i Hüsnâ Konusunu Anlamaya Çalışırken Katedilmesi Gereken Yollar Taha Abdurrahman, yaklaşılmaya meyyal bir varlık olması hasebiyle, insanın akli faaliyetini tasvir etme, çözümleme ve değerlendirme bağlamında teorik bir model inşa ettiğini söylemektedir. Bu model birbirinden ayrı üç katmandan müteşekkildir ve her katman söz konusu akli faaliyetin bir türünü yerine getirir. Bunları esmâ-i hüsnâ ve ulûhiyet konusu özelinde şu başlıklar ve katmanlarla ifade etmektedir. Soyut Akıl Taha Abdurrahman aklin Allaha yaklaşmak

için meyilli olduğunu ifade etmiştir. Elbette akıl yalnız başına hareket etme kabiliyetine sahip olunca İslam'a ait dini amellerden istifade edememektedir. Bu sebeple bunu soyut akıl olarak isimlendirmektedir. Sadece bilgi düzeyinde kalmıştır bu akıl. Bu sebeple bir takım sorunlardan uzak kalamamıştır. İslam âlimleri bunu nazar olarak adlandırmışlardır. Kendisi ise "yaklaşımcı" adını vermektedir. Esmâ-i hüsnâ hususunda bu yaklaşım tarzı iki temel üzerine kuruludur: 1- Akılcılık; Allah'ın isimleri akılla bilinebilirdi. Onları düşünerek belli bir yakınlaşmayı talep eder. Yani onu adlandıranla isimlendirilenin arasında irtibat kurmuş olur. 2- İhsan; güzel ve iyi olma, güzellik ve iyilik yapmak. Yani esmâ-i hüsnâ bilgisine yönelik teorik arayışla bir yakınlaşma elde eden kişiye esmâ-i hüsnâ ihsanda bulunur. Taha Abdurrahman'a göre, bu yaklaşım tarzında karşılaşılan bir takım problemler vardır. Allah'ın isimleri ve sıfatları anılırken sadece bir anlam üzerinde yoğunlaşması sebebiyle ötesini elde etme edememektedir. Çünkü esmâ-i hüsnâ bilgisi bir dizi zihni tasavvur ve akli manadan ibaret kalacağı için matematiksel ve deneysel bilimlerin kullandığı teorik ve uygulamaya dönük kavramlar seviyesine çıkamayacaktır. Dahası bu isimleri anlama çabası isimlere anlam veren kişinin anlama düzeyi, kişinin kendi çapıyla sınırlı olacağı için Allaha karşı takınılması gereken hürmet ihmal edilecektir. Sonuç itibarıyla isimleri anlamak akıl düzeyinde kalabilecektir sadece. Esmâ-i hüsnâ ve Allah'ın sıfatlarını soyut akılla anlamaya çalışmak bazı nitelikleri ortaya çıkarır. Soyut akıllı kullanmak sembolik bir dil kullanmayı beraberinde getirir. Bu aşamada dil, varlığa dair zihinlerde mahpus bazı tasavvurlarla oluşturmuş olduğu olguları dış dünyaya taşınmasını imkânsız hale getirir. Diğer yandan zanna dayalı bilgi üretildiği için delillerin çokluğu ile burhan elde etmek mümkün olmayacaktır. Ve son olarak teşbih kullanılacağı için zoraki ve yakışsız bir şekilde ayrıntıya girilmiş olabilir. Ortak bu üç nitelik içeren malul soyut akıl vasıtasıyla ilahi hakikatleri kavrama yolu kapalı yahut en azından sınırlandığı görülmektedir. Rehber Edilmiş Akıl Taha Abdurrahman rehber edilmiş akıl sahibi kişiyi "yakınsayıcı" olarak tarif eder ve ilahi yardımı kendine çekmek için dini amele yöneldiğini ifade eder. Yani Rehberlik edilmiş akıl; teorik yaklaşım şartı ve ameli yakınsama şartını benimsemiştir. Matematiksel ve mantıki sınırlar ile bilimlerin gerçekliğinin şahitlik ettiği olguya ilişkin sınırlar ve felsefi sınırlar söz konusudur. Burada "mukayyet" yerine "rehberlik edilmiş" tabirini kullanılmıştır. Rehberlik edilmiş akıl ile aklın dünyevi ve uhrevi maslahatlarını idrak etmeye güç yetirebilmesi söz konusu edilmiş ve dini amelin dâhil olduğu soyut akıl, teorik soyutluk vasfından çıkıp, ameli doğrultma niteliğine bürünmüştür. İşte aklın amel ile desteklenmesi sayesinde, önceden gaybi hususlar kabilinden sayılan hislerden, bilgilerden haberdar olabilir, yöntemlerini zenginleştirebilir ve yenileyebilir. Taha Abdurrahman teoriden ziyade amele yönelik bir yaklaşım tarzı geliştirmenin önemini şöyle ifade etmektedir; "Öyleyse ulûhiyet konusunda teorik burhan ancak itaat, bağışlanma talebi ve tövbe gibi ameli kategoriler üzerine bina edildiğinde ve emredici, yasaklayıcı, bağışlayıcı, tövbeleri kabul eden, rahmet sahibi, cezalandırması şiddetli olan gibi en umumi ilahi sıfatlara çıkarsaması durumunda Allah'a yaklaşabilir. Anlıyoruz ki ulûhiyet hakkında nazar, ancak ulûhiyetin emirleri ve yasakları gerektirdiği şekilde amel etmeyle bir araya geldiğinde istikamet sahibi olabilir. Bu tarz bir amel üzerine bina edilen akılcılık, amelden kopuk teorik akılcılıktan daha zengin, daha derin ve daha isabetlidir." Esmâ-i hüsnâ ve ibadetle yakınlaşma ibadetle yakınlaşmanın üç sütunu olduğunu belirtir Taha Abdurrahman; 1- Akılcılık: Abid, her türlü meşru düşünme ve akılla bilinebilir kılma vesilelerini kullanarak isimler üzerinde nazar eder. 2- Amil, düşündüğü itaatleri tasdik ile kabul etmiş, düşünmediklerini ise teslim ile kabul etmiştir. Ve amel sayesinde doğru yöne rehberlik edilmiş olduğunu bilmektedir. 3- İhsan: Kulluk eden kimse, esmai hüsnaya yönelik akli talep ile Allah'ın kendisine farz kıldıkları üzerinden ona yakınlaşarak gerçekleştirdiği ameli talebi birleştirir. Dolayısıyla adlandırmakla yetinen kişinin nasibine kıyasla ilahi ihsandan nasibi daha fazla ve daha temiz olur. Teori ve uygulamanın bu şekilde birleştirilmesinden doğan bir diğer sonuç da şudur: Kulluk eden kimsenin ameli arttıkça bakış açısı güçlenir, çıkarımı tutarlılık kazanır, yöntemleri istikamet bulur. Nitekim bu amel dinin sahibinin emirlerine uymaktadır. Taha Abdurrahman bu yaklaşım sebebiyle, ameli akılcılık teorik akılcılıktan sadece daha yetkin olmakla kalmaz, üstüne üstlük nazarın yönelimini tashihte daha fazla yeterlilik sahibi olur, demektedir. Hatta bu akılcılık, teorik akılcılığın şartları ve ona hükmeden yasaların mantığını genişletme hususunda içtihat kapısını bize açar. Taha Abdurrahman'a göre bu şekilde rehberlik edilmiş akla dayanan yakınsama, bir takım sınırların aşılmasına vesile olmakta yani görelilik, köleleştirme ve kaotik vaziyeti def etmekte; olgunlaştırma, mekansallaştırma ve vasıta edinme gibi nesneleştirme izlerinden korunmaktadır.

Böylece akli pratiği yönlendirmektedir. Benzer şekilde sadece soyut tasavvurla sınırlanmadan, aksine müşahhas şuurla idrak edilen anlamları öğrenmesi sebebiyle simgesel oluş niteliğinden çok daha üst derecelere çıkmaktadır. Soyut nazarın yaptığı gibi esmâ-i hüsnânın geneline dair tahmin yerine fiillere işaret eden esmâ-i hüsnâyâ doğru çıkarsama yapması sayesinde zanna dayanma niteliğinden de uzaklaşmaktadır. Yine Allah'ın emirlerine uyma ve yasaklarından uzak durma tavrı vesilesiyle onu saygı ve tüm kusurlardan, eksikliklerden uzaklık derecesine ulaşarak teşbihi olma niteliğinden de kurtulmaktadır. Rehberlik edilmiş akıl da anlatılan bu niteliklerine rağmen bir takım eksikliklerden uzak değildir. Burada fıkhi pratik, yapmacılık ve taklit problemlerini beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca selefi geleneğin siyasi ve akılcı yönelim problemleri söz konusu olmuştur. Desteklenmiş Akıl Taha Abdurrahman'a göre soyut akıl ve rehber edilmiş akıl nitelermelerinden ziyade insanın Allaha yaklaşmasının daha anlamlı hale gelebileceği üçüncü bir yaklaşım söz konusudur. Buna desteklenmiş akıl adını vermiştir. İlâhi üstlenme arayışıyla İslami amellerin derecelerine geçiş yapmaktan doğan ve "mukarreb" olarak adlandırılan akıldır. Taha Abdurrahman üst düzey yaklaşmayı ifade ederken şu hadisi şerifi nakleder; "Hz. Peygamber'den (s.) Cenabı Hakk'ın şöyle buyurduğu aktarılmıştır: Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana en fazla, ona farz kıldıklarımla yaklaşır. Sonrasında nafilelerle bana yaklaşmayı sürdürür, ta ki ben onu severim. Onu sevdiğimdeyse işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden istediğinde ona verir, bana sığındığında onu korurum. Hiçbir şeyde, bana inanan kulumun canını alırken olduğu gibi tereddüt etmedim. Zira o ölümü istemez, bense onun kötülüğünü istemem. Ancak bundan kaçışı da yoktur." Ki buradaki yaklaşma sebep ve sonuç itibarıyla bir ahlak anlayışını ortaya koymaktadır. Bu kısımda desteklenmiş aklın iki öncülünden bahseder Taha Abdurrahman. İlk olarak canlı tecrübeye dayanan marifet yönü yani tahkik pratik yönü üzerinde durur. Diğer yandan da ahlaki edinim ve ruhi manalara erişme üzerine kurulu ahlaklandırıcı pratik mana üzerinde durur. Çünkü burada dini meşguliyet içerisinde derinlere inen marifetin fıkhi gelenek içerisinde yer alan bilgiden nasıl ayrıldığı görülmüş olur. Ona göre bugün dini meşguliyetin önündeki manilerin çoğunun soyut aklın egemenliğinden kaynaklandığını açıklamak mümkün. Soyut akli pratik insanın içinde kök salması neticesinde insan, farzları kişinin güç yetirebileceği en ileri seviye olarak görmüştür. Bu sebeple nafileleri hafife almıştır. Çünkü zorunlu ibadetleri yapmak daha ağırken ihtiyari bir takım amellere yönelmek akıl dışıdır. O akıl adına nazar ehli, bilimsellik ve nesnellik iddiasıyla dini yüceltmeyi bırakmış, sanki Cenabı Hakk'ın emirleri alelade emirler haline gelmiştir. Onlar hakkında itiraz, çekişme ve şüpheye düşürme suretiyle konuşur olmuşlardır. Kişi nafileleri tazim etmeyi bırakırsa desteklenmekten mahrum kalır. Uydurulmuş ruhsatları ve batıl içtihatları takip ederek bu edepsizliğini arttırsa bu defa soyut aklın arzusuna kapılır, dine teslim olduğunu öne sürerken gerçekte ameli terk eder. Ameli olmayanınsa ilmine güvenilmez. Taha Abdurrahman, olumsuz bu yönleri ifade ettikten tasavvufi tecrübeye sahip insanların bu problemleri aşma noktasında onların, amellerini tezkiye noktasına taşıdığını vurgular. Marifetullahı kendine çeken hususiyetleri itibarıyla de kulluk eden kişinin ve özel anlamda da sufinin Rabbine yaklaşırken hususi muhabbete nail olacağını belirtir. Taha Abdurrahman tahkike bağlı kurb yolunun asli tabiiyet sayesinde ve Cenabı Hakk'ın fazlı ve sevgisi ile onun marifeti gerçekleşeceğini ifade ettikten sonra esmai hüsnayı ve zikir yoluyla yaklaşmayı anlatmaktadır. Zikir yoluyla yaklaşma yolunun temayüz ettiği esas ise "en yetkin tahalluk ilkesi" adını verdiğimiz husustur. Bu ilke gereğince zikreden (Zâkir), evvela farzların ifasından sonra nafileleri de en mükemmel tarzda yerine getirmeye çabalamalı. Bu çabanın meyvesi kulluğu oluşturan en yetkin ahlak ile ahlaklanmak olmalı. Ve Allah'ın isimleri ve sıfatlarının manaları ile ahlaklanmayı, imkân ölçüsünde onların olgunlukları ile nitelenmeyi arzulamalı. Meryem Suresinin 96. Ayetini zikreden Taha Abdurrahman "İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır." ayetini bu noktada zikretmektedir. Yine Buhari, Müslim, Tirmizi ve İbn-i Mace'de aktarılan şu hadisi kudsî üzerine düşünmeye davet etmektedir; : "Ben kulumun bana dair kanaati üzereyim. Beni zikrettiğinde onunla beraberim. Beni kendi başına zikrederse ben de onu kendim zikrederim. Beni bir topluluk içinde zikrederse ben onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Bana bir karış yaklaşır ise ben ona bir kol yaklaşırım. Bana bir kol yaklaşır ise ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim." Dua eden kişinin bir ismi tahkik ettiğini söyleyebilmemiz için gerekli olan şartları bizlere şöyle aktarır Taha Abdurrahman; zakir, Cenabı Hakk'ın keremi ve cömertliği ile kendisinde gelişen ilâhi isimlerden

biri veya ötekini tahkik ettiğinde, bu ismin kullanımı sadece kendisine has bir nitelenme veya ahlaklanma ifade eder. Öyle ki her zâkir o belirli ismin kullanımında daha önce görülmemiş yeni bir yol başlatmış olur. Dolayısıyla zâkirlerin ilahi isimlerle ahlaklanmaları ve ahlaklandirmaları, o isimlerin manalarını tahkik ederken kendilerine erişen yardımın çeşitliliği ile çeşitlenir. Yine esmâ-i hüsnâ zikri ile yakınlaşmanın çok sayıda özelliğinden bazılarını şöyle açıklar; 1-Zakir, esmâ-i hüsnâdan bir ismi gerçekleştirdiğinde, iman hakikatleri onun kalbinde yenilenir. Söz konusu ismin kullanımında yeni bir yol başlatmasıyla ya da kendisindeki görüş sayesinde bu ismi öğrettiği dini ve dünyevi işlerinde salah bulan kişilerin kalplerindeki imanı yeniler. 2- Zakirlerin Allah'ın isimlerini gerçekleştirmelerindeki derece farklarına göre, ilimlerini telkin ederken izleyecekleri tahkiki ve ahlaklandırıcı yollarda farklılıklar oluşur. Gerçekleşme ve ahlaklanma derecelerinde farklılığın sırrını en iyi onlar bildikleri için kendilerinden farklı durumdakileri mazur görmeye en yakın yine zikir ehli olduğu gibi karşılındakini bid'atçilikle suçlamak bir tarafa reddetmeye de en uzak noktada bulunurlar. 3- Zakirler 'Muhsin', 'Mennan', 'Vehhab', 'Muti', 'Müfid', 'Mütefaddıl', 'Kerim', 'Cevvad" gibi ihsan isimlerini gerçekleştirmeleri hasebiyle amellerde duraklamaz, aksine muhtaçlığın izharı ve zorunluluğun gerçekleşmesine doğru ilerlerler. 4- Zakirlerin ahlaklanmalarında ve gerçekleştirmelerinde akıllı, isimlerin manalarına yönelik teorik arayış yollarını gözden geçirmeye ve değerlendirmeye yönlendiren bir unsur vardır. Akıl böylece daha doğru düşünür ve aydınlanır. Zira akıl ahlaklanma ve gerçekleştirmeye dayanarak, soyut aklın isimlerin manalarını kavramak için canlı tecrübeden yoksun bir şekilde sürdürdüğü analiz ve çıkarım gibi işlemleri yapmasının isimlerin manalarıyla ahlaklanmayı elde etmeye yetmeyeceğini anlar. İsimler için aklın tüm araçları nazar uğruna harekete geçirilebilir, ancak yine de davranış hiçbir yaklaşma sıfatını edinmeyebilir. Öte yandan bu soyut kullanım, ahlaklanma için gerekli de değildir. Amelden soyutlanmış nazarın yöntemleri kullanılmaksızın, kalbin ruhi tecrübeyle aydınlanması ve kişinin zahiri ve hatmi sıfatlarının güzelleşmesi mümkündür. Açıkça görünmektedir ki esmâ-i hüsnâ meselesinde en isabetli yol, yaratılanların sıfatlarından yaratıcının sıfatlarına intikal edilen adlandırma ile yaklaşma seviyesindeki nazar yolu değildir. Yine yaratılanların fiillerinden yaratıcının fiillerine geçen ve nazarı amelle birleştirerek ibadetle yaklaşmayı önceleyen yol da değildir. Buradaki en isabetli yol Cenabı Hakk'ın sıfat ve fiillerinden hareketle yaratılanların sıfat ve fiillerinden çıkarılan canlı ameli nazar yoludur. Güzel manalara delil olarak öne sürülen söz ve düşünceler gerçekte o manaları güzellikle edinmeyi, yani ihsanı işaret eden kıymetlerin öğrenilmesini gerektirir. Yakınlaşan kişiyi var ederek onu nimetlendiren Zat, kişinin bütün fiillerine de daimi yardımıyla delil olma nimetini bahşetmiştir. Buna binaen esmâ-i hüsnânın bilgisinde zikir ile yaklaşmak, bir tür ahlaklanma (tahalluk) tecrübesidir, duyunun faydalarını ve ruhun faziletlerini birleştiren bir ihsan tecrübesidir, Cenabı Hakk'ın marifetine ulaştıran ahlaklanma ve ahlaklandırma yollarının yenilenmesine ve temayüz ettirilmesine götürür. Bu bütünlüklü ve yenilenen tahalluk tecrübesi ancak zikirde tümüyle kendinden geçip dünyayı unutmakla ve en ileri amel derecesine erişmekle gerçekleşir. Dolayısıyla bu yolu tutanlar zikir ehli adını hak etmişlerdir. Fakat bazı kimseler bu adlandırmayı esas anlamının dışında yorumlamış veya yakışık almayacak birtakım sıfatları zikir ehline nispet etmişlerdir. Bunların başında şahsi ihtiyaçları gidermek ve toplumsal sorunları çözmek için zaruri ameli terk etme suçlaması gelmektedir. Ancak Taha Abdurrahman'a göre zikir ehli adlandırmasının, sufilerde Allah'a yönelme ve kurb derecesini elde etmek için itaatlerde kendinden geçip dünyayı unutma anlamı taşıdığı doğrudur. Ancak bazıları bu adlandırmayı yanlış anlamış ve onunla, sufinin vicdanında Allah muhabbetinin baskınlığı ve bu muhabbet ölçeğinde itaatlere sevk etme işaretiyle yetinmemişlerdir. Bunun da ötesine geçerek sufilerin ameli terk etmeye yöneldiklerini öne sürmüşlerdir. Burada amelle iki şey kastedirler: Birincisi hayatın zaruri ve acil gerekliliklerini yerine getirmedir ki buna ıstılahta kesb adı verilir. İkinci anlam ise toplumun sorunlarına çözüm üretmek amacıyla onlarla yüzleşmektir, bunun adı da ıslahıdır. Bu iddiaya göre Allah'la hemhal oluştan yoğunlaşan kişi kesb ve ıslahı terk etmektedir. Oysa kesb ve ıslahı terk etmek söz konusu değildir Taha Abdurrahman'a göre. Mükellefin akıl sahibi olması dolayısıyla farzların edası sorumluluğunu üstlenmesine benzer biçimde ahlaklandırmada Allah'a yakın kişinin bu kurbiyeti sebebiyle üstlendiği bir mükellefiyettir. Her türlü sorumluluk da karşılık gerektirir. Nasıl ki mükellef amelleri yerine getirdiğinde sevap kazanır, onlardan geri durduğundaysa cezaya uğrar; Allah'a yakın kişi de ahlaklandırma vecibesini yerine getirdiğinde kurbiyet derecelerinde yükselir ve desteklenmeye ulaşır, gücü yettiği halde ve iradesiyle ahlaklandırmayı bıraktığındaysa alçalır ve derecesi düşer.

Ahlaklandırmanın bir mükellefiyet olduğunu, yani Allah'a yakın kişinin onu zorunlu olarak yerine getirdiğini ve tıpkı bir mükellefin farzlardan sorumlu olması gibi onun da ahlaklandırmadan sorumlu olduğunu anlarsak, bir zorunluluk olmaksızın ve tamamen soyutlamacı bir tercih yahut desteklenmiş bir karar ile ahlaklandırmaya girişmenin bu vazifeyi gasp etmek olduğunu da kavrarız. Çünkü bu vazifenin yeri desteklenmiş zorunluluktur. Taha Abdurrahman kişinin kendini hangi noktada konumlandırması gerektiğini ifade etmesi bakımından özetle şunları söyler. Kendisine uyulan modelin Allah'a yakınlaşmak isteyen kişinin durumunu bilmesi gerekir. Böylece yakınsamanın yapmacıklık, taklit, siyasileştirme ve soyutlama gibi sorunlarından korunur. Aksi takdirde ahlaklandırmayı gasp ederek zarara yol açar. Allah'a yakınlaşmak isteyen kişi de kendilik ve kul oluşunu temin eden tahakkuk ve ahlaklanmayı yerine getirmek durumundadır. Selefleşecek kişi mutlaka modellemeye ihtiyaç duyduğu gibi, modelleme için de tasavvufi ifade kaçınılmazdır. Taha Abdurrahman Kitaplarında Geçen Esmâ-i Hüsnâ Örnekleri Bilim ve düşüncenin pratik temelleri üzerine bir araştırma yapan Taha Abdurrahman 'Amel Sorunsalı' kitabında, zaman zaman özellikle yer verdiği güzel isimlere farklı anlamlar vermiştir. Mesela El-Vasi ismi bunlardan biridir. Genellikle geniş anlamında kullanılan bu isim diğer isimlerle birlikte kullanılabilir. Örneğin ilmi geniş, bağışlaması geniş, rahmeti geniş, mülkü geniş, zenginliği geniş. Dolayısıyla "Geniş" ismi özelde hiçbir şeyde sonu olmayan anlamını ifade eder ve sonsuz terimiyle anlamdaştır. Amel iyilik niteliğini gerçekleştirdiğinde nasıl ölümsüzleşirse, benzer şekilde ihlas/samimiyet niteliğini gerçekleştirdiğinde bir sınırı olmaksızın genişler. İsmi hayata yansıyan bu yönü itibarıyla toplumlar dünyada çıkar çatışması ve kazanma arzusunun dayanan dar ilişkiler yerine, iyilik yapmada ve erdeme ulaşmada birbiriyle yarışmaya dayanan "geniş ilişki" hâkimiyeti kurar. Sia (genişlik) kelimesi Kur'an'da "sonsuzluk" anlamına gelir, çünkü El-Vasi (geniş) Allah'ın güzel isimlerinden olup "kudret ve kemali sonsuz" anlamına gelir. Yine "şüphesiz biz sana ağır bir söz yükleyeceğiz" ayetindeki ağırlığın doğası ve mahiyetini, aşkın ve evrensel olmasının yanı sıra sonsuzluk ve genişlik anlamındaki El-Vasi ismiyle anlamıştır. Çünkü yüklenen bu teklif sayılamayan, bıkılmayan, konumundan ayrılmayıp uzaklaşmayan ve söylendiği yerde sürekli etkin ve yaratıcı bir konuşma olması sebebiyle sonsuzluk ve genişlik içeren bir özelliğe sahiptir. Ona göre Kur'an'ın hitabı en ideal anlamda "Pratik" bir sözdür, çünkü Kur'an-ı Kerim insanlara ancak kendisini esas alarak Hak Teâlâ'ya kulluk etsinler diye indirilmiştir ve amelsiz kulluk olmaz. 'Bilgi Ahlakdan Ayrıldığında' kitabında ise El-Bedi ismini örnek olarak veren Taha Abdurrahman'a göre, toplum olarak yaratıcılık konusuna önem verilmelidir. Ki bu şekilde canlı kalabiliriz, işlevsel bir hayat sürebiliriz. Bu noktada Allah'ın el-bedi isminden mülhem ile bir güzeli daha önce eşi olmayan bir güzellikte ve estetik güzellikleri inşa etmeye çalışmalıyız. 'Dini Amel Ve Akıl Yenilenmesi' kitabında esmâ-i hüsnâ üzerine şu ifadeleri kullanmıştır; Allah'ın isimleri kadim (ezeli) ve oluş (kıdem) hissi halini almakta; ondan başka varlıklara yönelik sadece bir (vahdet) inancı söz konusuysa, onun için vahdaniyet inancı şekline bürünecektir. Mesela Rahim ismi örnek verilebilir. 1- Rahmet sahibi (Rahim) ve ezeli-ebedi bir varlık, yani kadim bir zat hissi. 2- Bu rahmet sahibi zatın, rahmetinde ve bekasında başkalarının ortak olamayacağı bir cihetten "bir" olduğu inancı. Buradaki bu kabulleniş sadece ismin lafzi yapısından elde edilmez, o, kendini zikreden kişiyi, adlandırdığı en yüce varlığın kıdemini ve vahdaniyetini ıkrar etmeye götürür. Taha Abdurrahman metafizikçi düşünürlerin Allah'ın zatına ait düşüncelerini bu sebeplerle doğru bulmamaktadır. Çünkü düşünürün teşbihten kaçması onu en az onun kadar fena olan öteki uca yani tatile düşürür. İki orta yolcu çözümü – yani teşbihe yakın tevili ve tatile meyleden ispatı – seçmesi de onu nazarın şaşkınlığından, dilin metafizik bilgiye yaklaşma ve Allah'ın zatına layık tenzihi hakkıyla yerine getirme hususlarındaki yetersizliğinden kurtarır. Zemaşşerinin görüşlerine yer veren yazarımız esmâ-i hüsnânın yücelik ve şeref sıfatlarının gösterdiğini ifade etmiştir. Zemaşşeri gibi soyut bakışa dayanan bir grup müfessir tarafından isimlerdeki güzellik, bu isimlerin yücelik ve şeref sıfatlarını göstermesiyle açıklanmıştır. Diğer bir tabirle, bu müfessirlere göre isimler güzeldir, çünkü bu isimlerin adlandırdığı sıfatlar başkalarına nispetle en yüce derecede yer almaktadır. Lafza-i celal olan ".Allah" ismi, esmâ-i hüsnâdaki diğer bütün isimlerden daha yüce bir derecede yer almaktadır. Zira o zat ismiyken, diğer isimler Allah'ın sıfatlarını adlandırmaktadır. Ortaya çıkmaktadır ki soyut akıl ehli müfessirlere göre esmâ-i hüsnâ ile dua etmek ilahi zatın, sıfatlarının ve fiillerinin en yüce ve şerefli derecede bulunmalarını dikkate alarak anılmaları demektir. Tek başına bu itibar, duadan maksadın sadece ismin anılması olmadığını bize göstermeye yeterlidir. Duada gözetilmesi gereken gaye, "O dua edenler, 'Hangimiz daha yakın olacağız, diye

Rablerine vesile ararlar' ayetinde belirtildiği üzere dua edilen en yüce varlığa, yani Allah Teâlâ'ya yakınlaşmaktır. 'Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa (hıfzederse) cennete girer. Allah teki sever'. Buhari ve Müslim tarafından aktarılan bu hadis-i şerifi referans olarak kabul etmiştir. Yine başka bir referans olarak Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri hadis-i şerifi nakletmiştir; Hz. Peygamber (s .) kendi meclisinde Allah'a dua eden bir adam hakkında "Allah'a el-Azim (Yüce) ismiyle dua etti. Allah bu ismiyle kendisine dua edildiğinde icabet eder, bir şey istendiğinde de verir.' buyurmuştur. Sonuç Taha Abdurrahman eserlerinde üç akılcılık teorisini anlatmaya çalışırken özellikle esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet örneğinden hareket etmiştir. Soyut akıl ve rehberlik edilmiş akıldan ziyade desteklenmiş akıl sebebiyle kişinin Allaha yakınlaşmasının ve rızasını elde edebilmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir. Çünkü sadece akıl ve sadece amelden ibaret bir yaklaşım tarzının eksiklikten uzak olamayacağını göstermiştir. Akıl, sınırları olması ve amel, pratikte taklit ve yapmacılık endişesi taşıması sebebiyle Allah'a yakınlaşma önünde daima eksikleri olacaktır. Ancak desteklenmiş akıl yaklaşımına göre içtihat her zaman mümkün hale gelebilmektedir. Çünkü senin elinden tutan ve gören gözün olan bir Zat vardır. Hatta gaybi görünen hususların dahi akli bir takım teorilerle açıklanabilir olduğunu ve bunun da ahlaki bir düşüncüyü beraberinde getirdiğini göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın kişinin akıl dışılıktan uzak olduğunun delili, amelde kendinden geçip dünyayı unutma derecesinden amele giriş derecesine gerilemesinin düşük bir ihtimale sahip olmasıdır. Taha Abdurrahman'ın hayat ve felsefe anlayışına göre her konuda ve her alanda ahlakileşmek esastır. Bunu da elde edebilmenin yolu her davranışsal niteliği kazanmak için ahlakileşmek değildir. Allaha yaklaştıracı ameller ve niteliklerle Ona yaklaşmak gerekir ve bunun en keskin biçimi Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla ulaşmak mümkündür. Bu ameli sürecini gelişigüzel değil Peygamberimizin ahlakileşmesini vesile edinerek anlamaya ve yaşamaya çalışır. Bu noktada toplumsal ahlakileşme ya da vicdanın kendisine söylediği ahlakileşme gereğine dayandırmamalıdır. Ona göre peygamberin ahlakıyla ahlaki olmaya gayret etme çabası siyer hadis kitap kitaplarını okuyarak girişemez. Çünkü okumak bilgi verse bile amel üretmez. Nebevi ahlakileşmeyi gerçekleştirdiğini araştırıp düşündüğü birini bulması ve onu takip etmesi gerekir. Çünkü ona göre söz rivayetle alındığı gibi. Amel de ahlakileşmiş birini örnek alarak kazanılır. Ahlakileşen kimse, soyut düşünce yoluyla değil canlı bit örnek alma yoluyla ahlakileşmek ister. Yine ona göre Hayatı yüce tanrının sıfatlarından daha iyi gösteren bir sıfat yoktur. Allah Hay'dır. Hayatın sahibidir. Dolayısıyla kul, Allah'ın güzel isimlerinden birini gerçekleştirmeye koyulduğunda, hem doluluk hem kuvvet hem de doluluk itibarıyla benzersiz bir hayat yaşar, böylece fiilleri en yüce hayatla kaynar. Hülâsa itibarıyla Taha Abdurrahman esmâ-i hüsnâ konusunu, ahlaki merkeze alarak insanın hayatına aktif katkısı olan bir ameliye olarak görmektedir. Ona göre esmâ-i hüsnâ insanın Allah'a yakınlaşma noktasında elinden tutan ve hayatına anlam katan en önemli vesiledir. Ve esmâ-i hüsnâ mü'minin ameli planda ibadet hayatına ve düşünce dünyasına dinamizm katan en etkili yerde durmaktadır. Harun Yıldız

Esmâ-i Hüsnâ Konusunu Anlamaya Çalışırken Katedilmesi Gereken Yollar

Taha Abdurrahman, yakınlaşmaya meyyal bir varlık olması hasebiyle, insanın akli faaliyetini tasvir etme, çözümleme ve değerlendirme bağlamında teorik bir model inşa ettiğini söylemektedir. Bu model birbirinden ayrı üç katmandan müteşekkildir ve her katman söz konusu akli faaliyetin bir türünü yerine getirir. Bunları esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet konusu özelinde şu başlıklar ve katmanlarla ifade etmektedir. Soyut Akıl Taha Abdurrahman aklın Allaha yakınlaşmak için meyilli olduğunu ifade etmiştir. Elbette akıl yalnız başına hareket etme kabiliyetine sahip olunca İslam'a ait dini amellerden istifade edememektedir. Bu sebeple bunu soyut akıl olarak isimlendirmektedir. Sadece bilgi düzeyinde kalmıştır bu akıl. Bu sebeple bir takım sorunlardan uzak kalamamıştır. İslam âlimleri bunu nazar olarak adlandırmışlardır. Kendisi ise "yaklaşımcı" adını vermektedir. Esmâ-i hüsnâ hususunda bu yaklaşım tarzı iki temel üzerine kuruludur: 1- Akılcılık; Allah'ın isimleri akılla bilinebilirdi. Onları düşünerek belli bir yakınlaşmayı talep eder. Yani onu adlandıranla isimlendirilenin arasında irtibat kurmuş olur. 2- İhsan; güzel ve iyi olma, güzellik ve iyilik yapmak. Yani esmâ-i hüsnâ bilgisine yönelik teorik arayışla bir yakınlaşma elde eden kişiye esmâ-i hüsnâ ihsanda bulunur. Taha Abdurrahman'a göre, bu yaklaşım tarzında karşılaşılan bir takım problemler vardır. Allah'ın isimleri ve sıfatları anılırken sadece bir anlam üzerinde yoğunlaşması sebebiyle ötesini elde etme edememekteyiz. Çünkü esmâ-i hüsnâ bilgisi bir dizi zihni

tasavvur ve akli manadan ibaret kalacağı için matematiksel ve deneysel bilimlerin kullandığı teorik ve uygulamaya dönük kavramlar seviyesine çıkamayacaktır. Dahası bu isimleri anlama çabası isimlere anlam veren kişinin anlama düzeyi, kişinin kendi çapıyla sınırlı olacağı için Allaha karşı takınılması gereken hürmet ihmal edilecektir. Sonuç itibarıyla isimleri anlamak akıl düzeyinde kalabilecektir sadece. Esmâ-i hüsnâ ve Allah'ın sıfatlarını soyut akılla anlamaya çalışmak bazı nitelikleri ortaya çıkarır. Soyut akıllı kullanmak sembolik bir dil kullanmayı beraberinde getirir. Bu aşamada dil, varlığa dair zihinlerde mahpus bazı tasavvurlarla oluşturmuş olduğu olguları dış dünyaya taşınmasını imkânsız hale getirir. Diğer yandan zanna dayalı bilgi üretildiği için delillerin çokluğu ile burhan elde etmek mümkün olmayacaktır. Ve son olarak teşbih kullanılacağı için zoraki ve yakışsız bir şekilde ayrıntıya girilmiş olabilir. Ortak bu üç nitelik içeren malul soyut akıl vasıtasıyla ilahi hakikatleri kavrama yolu kapalı yahut en azından sınırlandığı görülmektedir. Rehber Edilmiş Akıl Taha Abdurrahman rehber edilmiş akıl sahibi kişiyi "yakınsayıcı" olarak tarif eder ve ilahi yardımı kendine çekmek için dini amele yöneldiğini ifade eder. Yani Rehberlik edilmiş akıl; teorik yaklaşım şartı ve ameli yakınsama şartını benimsemiştir. Matematiksel ve mantıki sınırlar ile bilimlerin gerçekliğinin şahitlik ettiği olguya ilişkin sınırlar ve felsefi sınırlar söz konusudur. Burada "mukayyet" yerine "rehberlik edilmiş" tabirini kullanılmıştır. Rehberlik edilmiş akıl ile aklın dünyevi ve uhrevi maslahatlarını idrak etmeye güç yetirebilmesi söz konusu edilmiş ve dini amelin dâhil olduğu soyut akıl, teorik soyutluk vasfından çıkıp, ameli doğrultma niteliğine bürünmüştür. İşte aklın amel ile desteklenmesi sayesinde, önceden gaybi hususlar kabilinden sayılan hislerden, bilgilerden haberdar olabilir, yöntemlerini zenginleştirebilir ve yenileyebilir. Taha Abdurrahman teoriden ziyade amele yönelik bir yaklaşım tarzı geliştirmenin önemini şöyle ifade etmektedir; "Öyleyse ulûhiyet konusunda teorik burhan ancak itaat, bağışlanma talebi ve tövbe gibi ameli kategoriler üzerine bina edildiğinde ve emredici, yasaklayıcı, bağışlayıcı, tövbeleri kabul eden, rahmet sahibi, cezalandırması şiddetli olan gibi en umumi ilahi sıfatlara çıkarsaması durumunda Allah'a yaklaşabilir. Anlıyoruz ki ulûhiyet hakkında nazar, ancak ulûhiyetin emirleri ve yasakları gerektirdiği şekilde amel etmeyle bir araya geldiğinde istikamet sahibi olabilir. Bu tarz bir amel üzerine bina edilen akılcılık, amelden kopuk teorik akılcılıktan daha zengin, daha derin ve daha isabetlidir." Esmâ-i hüsnâ ve ibadetle yaklaşma ibadetle yaklaşmanın üç sütunu olduğunu belirtir Taha Abdurrahman; 1- Akılcılık: Abid, her türlü meşru düşünme ve akılla bilinebilir kılma vesilelerini kullanarak isimler üzerinde nazar eder. 2- Amil, düşündüğü itaatleri tasdik ile kabul etmiş, düşünmediklerini ise teslim ile kabul etmiştir. Ve amel sayesinde doğru yöne rehberlik edilmiş olduğunu bilmektedir. 3- İhsan: Kulluk eden kimse, esmai hüsnaya yönelik akli talep ile Allah'ın kendisine farz kıldıkları üzerinden ona yaklaşılarak gerçekleştirdiği ameli talebi birleştirir. Dolayısıyla adlandırmakla yetinen kişinin nasibine kıyasla ilahi ihsandan nasibi daha fazla ve daha temiz olur. Teori ve uygulamanın bu şekilde birleştirilmesinden doğan bir diğer sonuç da şudur: Kulluk eden kimsenin ameli arttıkça bakış açısı güçlenir, çıkarımı tutarlılık kazanır, yöntemleri istikamet bulur. Nitekim bu amel dinin sahibinin emirlerine uymaktadır. Taha Abdurrahman bu yaklaşım sebebiyle, ameli akılcılık teorik akılcılıktan sadece daha yetkin olmakla kalmaz, üstüne üstlük nazarın yönelimini tashihte daha fazla yeterlilik sahibi olur, demektedir. Hatta bu akılcılık, teorik akılcılığın şartları ve ona hükmeden yasaların mantığını genişletme hususunda içtihat kapısını bize açar. Taha Abdurrahman'a göre bu şekilde rehberlik edilmiş akla dayanan yakınsama, bir takım sınırların aşılmasına vesile olmakta yani görelilik, köleleştirme ve kaotik vaziyeti def etmekte; olgunlaştırma, mekansallaştırma ve vasıta edinme gibi nesneleştirme izlerinden korunmaktadır. Böylece akli pratiği yönlendirmektedir. Benzer şekilde sadece soyut tasavvurla sınırlanmadan, aksine müşahhas şuurla idrak edilen anlamları öğrenmesi sebebiyle simgesel oluş niteliğinden çok daha üst derecelere çıkmaktadır. Soyut nazarın yaptığı gibi esmâ-i hüsnânın geneline dair tahmin yerine fiillere işaret eden esmâ-i hüsnâyı doğru çıkarsama yapması sayesinde zanna dayanma niteliğinden de uzaklaşmaktadır. Yine Allah'ın emirlerine uyma ve yasaklarından uzak durma tavrı vesilesiyle onu saygı ve tüm kusurlardan, eksikliklerden uzaklık derecesine ulaşarak teşbihi olma niteliğinden de kurtulmaktadır. Rehberlik edilmiş akıl da anlatılan bu niteliklerine rağmen bir takım eksikliklerden uzak değildir. Burada fıkhi pratik, yapmacılık ve taklit problemlerini beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca selevi geleneğin siyasi ve akılcı yönelim problemleri söz konusu olmuştur. Desteklenmiş Akıl Taha Abdurrahman'a göre soyut akıl ve rehber edilmiş akıl nitelemelerinden ziyade insanın Allaha yaklaşmasının daha anlamlı hale

gelebileceği üçüncü bir yaklaşım söz konusudur. Buna desteklenmiş akıl adını vermiştir. İlahi üstlenme arayışıyla İslami amellerin derecelerine geçiş yapmaktan doğan ve "mukarreb" olarak adlandırılan akıldır. Taha Abdurrahman üst düzey yakınlaşmayı ifade ederken şu hadisi şerifi nakleder; "Hz. Peygamber'den (s.) Cenabı Hakk'ın şöyle buyurduğu aktarılmıştır: Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana en fazla, ona farz kıldıklarımla yaklaşır. Sonrasında nafilelerle bana yakınlaşmayı sürdürür, ta ki ben onu severim. Onu sevdiğimdeyse işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden istediğinde ona verir, bana sığındığında onu korurum. Hiçbir şeyde, bana inanan kulumun canını alırken olduğu gibi tereddüt etmedim. Zira o ölümü istemez, bense onun kötülüğünü istemem. Ancak bundan kaçışı da yoktur." Ki buradaki yakınlaşma sebep ve sonuç itibarıyla bir ahlak anlayışını ortaya koymaktadır. Bu kısımda desteklenmiş aklın iki öncülünden bahseder Taha Abdurrahman. İlk olarak canlı tecrübeye dayanan marifet yönü yani tahkik pratik yönü üzerinde durur. Diğer yandan da ahlaki edinim ve ruhi manalara erişme üzerine kurulu ahlaklandırıcı pratik mana üzerinde durur. Çünkü burada dini meşguliyet içerisinde derinlere inen marifetin fıkhi gelenek içerisinde yer alan bilgiden nasıl ayrıldığı görülmüş olur. Ona göre bugün dini meşguliyetin önündeki manilerin çoğunun soyut aklın egemenliğinden kaynaklandığını açıklamak mümkün. Soyut akli pratik insanın içinde kök salması neticesinde insan, farzları kişinin güç yetirebileceği en ileri seviye olarak görmüştür. Bu sebeple nafileleri hafife almıştır. Çünkü zorunlu ibadetleri yapmak daha ağırken ihtiyari bir takım amellere yönelmek akıl dışıdır. O akıl adına nazar ehli, bilimsellik ve nesnellik iddiasıyla dini yüceltmeyi bırakmış, sanki Cenabı Hakk'ın emirleri alelade emirler haline gelmiştir. Onlar hakkında itiraz, çekişme ve şüpheyi düşürme suretiyle konuşur olmuşlardır. Kişi nafileleri tazim etmeyi bırakırsa desteklenmekten mahrum kalır. Uydurulmuş ruhsatları ve batıl içtihatları takip ederek bu edepsizliğini arttırırsa bu defa soyut aklın arzusuna kapılır, dine teslim olduğunu öne sürerken gerçekte ameli terk eder. Ameli olmayanınsa ilmine güvenilmez. Taha Abdurrahman, olumsuz bu yönleri ifade ettikten tasavvufi tecrübeye sahip insanların bu problemleri aşma noktasında onların, amellerini tezkiye noktasına taşıdığını vurgular. Marifetullahı kendine çeken hususiyetleri itibarıyla de kulluk eden kişinin ve özel anlamda da sufinin Rabbine yakınlaşırken hususi muhabbete nail olacağını belirtir. Taha Abdurrahman tahkike bağlı kurb yolunun asli tabiiyet sayesinde ve Cenabı Hakk'ın fazlı ve sevgisi ile onun marifeti gerçekleşeceğini ifade ettikten sonra esmai hüsnayı ve zikir yoluyla yakınlaşmayı anlatmaktadır. Zikir yoluyla yakınlaşma yolunun temayüz ettiği esas ise "en yetkin tahalluk ilkesi" adını verdiğimiz husustur. Bu ilke gereğince zikreden (Zâkir), evvela farzların ifasından sonra nafileleri de en mükemmel tarzda yerine getirmeye çabalamalı. Bu çabanın meyvesi kulluğu oluşturan en yetkin ahlak ile ahlaklanmak olmalı. Ve Allah'ın isimleri ve sıfatlarının manaları ile ahlaklanmayı, imkân ölçüsünde onların olgunlukları ile nitelenmeyi arzulamalı. Meryem Suresinin 96. Ayetini zikreden Taha Abdurrahman "İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır." ayetini bu noktada zikretmektedir. Yine Buhari, Müslim, Tirmizi ve İbn-i Mace'de aktarılan şu hadisi kudsi üzerine düşünmeye davet etmektedir; : "Ben kulumun bana dair kanaati üzereyim. Beni zikrettiğinde onunla beraberim. Beni kendi başına zikrederse ben de onu kendim zikrederim. Beni bir topluluk içinde zikrederse ben onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Bana bir karış yakınlaşırsa ben ona bir kol yakınlaşırm. Bana bir kol yakınlaşırsa ben ona bir kulaç yakınlaşırm. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim." Dua eden kişinin bir ismi tahkik ettiğini söyleyebilmemiz için gerekli olan şartları bizlere şöyle aktarır Taha Abdurrahman; zakir, Cenabı Hakk'ın keremi ve cömertliği ile kendisinde gelişen ilahi isimlerden biri veya ötekini tahkik ettiğinde, bu ismin kullanımı sadece kendisine has bir nitelenme veya ahlaklanma ifade eder. Öyle ki her zâkir o belirli ismin kullanımında daha önce görülmemiş yeni bir yol başlatmış olur. Dolayısıyla zâkirlerin ilahi isimlerle ahlaklanmaları ve ahlaklandırmaları, o isimlerin manalarını tahkik ederken kendilerine erişen yardımın çeşitliliği ile çeşitlenir. Yine esmâ-i hüsnâ zikri ile yakınlaşmanın çok sayıda özelliğinden bazılarını şöyle açıklar; 1-Zakir, esmâ-i hüsnâdan bir ismi gerçekleştirdiğinde, iman hakikatleri onun kalbinde yenilenir. Söz konusu ismin kullanımında yeni bir yol başlatmasıyla ya da kendisindeki görüş sayesinde bu ismi öğrettiği dini ve dünyevi işlerinde salah bulan kişilerin kalplerindeki imanı yeniler. 2- Zakirlerin Allah'ın isimlerini gerçekleştirmelerindeki derece farklarına göre, ilimlerini telkin ederken izleyecekleri tahkiki ve ahlaklandırıcı yollarda farklılıklar oluşur. Gerçekleşme ve ahlaklanma derecelerinde farklılığın sırrını en iyi onlar bildikleri için kendilerinden farklı durumdakileri mazur

görmeye en yakın yine zikir ehli olduğu gibi karşılarındakini bid'atçilikle suçlamak bir tarafa reddetmeye de en uzak noktada bulunurlar. 3- Zakirler 'Muhsin', 'Mennan', 'Vehhab', 'Mutî', 'Müfid', 'Mütefaddil', 'Kerim', 'Cevvad' gibi ihsan isimlerini gerçekleştirmeleri hasebiyle amellerde duraklamaz, aksine muhtaçlığın izharı ve zorunluluğun gerçekleşmesine doğru ilerlerler. 4- Zakirlerin ahlaklanmalarında ve gerçekleştirmelerinde akli, isimlerin manalarına yönelik teorik arayış yollarını gözden geçirmeye ve değerlendirmeye yönlendiren bir unsur vardır. Akıl böylece daha doğru düşünür ve aydınlanır. Zira akıl ahlaklanma ve gerçekleştirmeye dayanarak, soyut aklın isimlerin manalarını kavramak için canlı tecrübeden yoksun bir şekilde sürdürdüğü analiz ve çıkarım gibi işlemleri yapmasının isimlerin manalarıyla ahlaklanmayı elde etmeye yetmeyeceğini anlar. İsimler için aklın tüm araçları nazar uğruna harekete geçirilebilir, ancak yine de davranış hiçbir yakınlaşma sıfatını edinmeyebilir. Öte yandan bu soyut kullanım, ahlaklanma için gerekli de değildir. Amelden soyutlanmış nazarın yöntemleri kullanılmaksızın, kalbin ruhi tecrübeyle aydınlanması ve kişinin zahiri ve hatmi sıfatlarının güzelleşmesi mümkündür. Açıkça görünmektedir ki esmâ-i hüsnâ meselesinde en isabetli yol, yaratılanların sıfatlarından yaratıcının sıfatlarına intikal edilen adlandırma ile yakınlaşma seviyesindeki nazar yolu değildir. Yine yaratılanların fiillerinden yaratıcının fiillerine geçen ve nazarı amelle birleştirerek ibadetle yakınlaşmayı önceleyen yol da değildir. Buradaki en isabetli yol Cenabı Hakk'ın sıfat ve fiillerinden hareketle yaratılanların sıfat ve fiillerinden çıkarılan canlı ameli nazar yoludur. Güzel manalara delil olarak öne sürülen söz ve düşünceler gerçekte o manaları güzellikle edinmeyi, yani ihsanı işaret eden kıymetlerin öğrenilmesini gerektirir. Yakınlaşan kişiyi var ederek onu nimetlendiren Zat, kişinin bütün fiillerine de daimi yardımıyla delil olma nimetini bahşetmiştir. Buna binaen esmâ-i hüsnânın bilgisinde zikir ile yakınlaşmak, bir tür ahlaklanma (tahalluk) tecrübesidir, duyunun faydalarını ve ruhun faziletlerini birleştiren bir ihsan tecrübesidir, Cenabı Hakk'ın marifetine ulaştıran ahlaklanma ve ahlaklandırma yollarının yenilenmesine ve temayüz ettirilmesine götürür. Bu bütünlüklü ve yenilenen tahalluk tecrübesi ancak zikirde tümüyle kendinden geçip dünyayı unutmakla ve en ileri amel derecesine erişmekle gerçekleşir. Dolayısıyla bu yolu tutanlar zikir ehli adını hak etmişlerdir. Fakat bazı kimseler bu adlandırmayı esas anlamının dışında yorumlamış veya yakışık almayacak birtakım sıfatları zikir ehline nispet etmişlerdir. Bunların başında şahsi ihtiyaçları gidermek ve toplumsal sorunları çözmek için zaruri ameli terk etme suçlaması gelmektedir. Ancak Taha Abdurrahman'a göre zikir ehli adlandırmasının, sufilerde Allah'a yönelme ve kurb derecesini elde etmek için itaatlerde kendinden geçip dünyayı unutmak anlamı taşıdığı doğrudur. Ancak bazıları bu adlandırmayı yanlış anlamış ve onunla, sufinin vicdanında Allah muhabbetinin baskınlığı ve bu muhabbet ölçeğinde itaatlere sevk etme işaretiyle yetinmemişlerdir. Bunun da ötesine geçerek sufilerin ameli terk etmeye yöneldiklerini öne sürmüşlerdir. Burada amelle iki şey kastederler: Birincisi hayatın zaruri ve acil gerekliliklerini yerine getirmedir ki buna ıstılahta kesb adı verilir. İkinci anlam ise toplumun sorunlarına çözüm üretmek amacıyla onlarla yüzleşmektir, bunun adı da ıslaktır. Bu iddiaya göre Allah'la hemhal oluştan yoğunlaşan kişi kesb ve ıslahı terk etmektedir. Oysa kesb ve ıslahı terk etmek söz konusu değildir Taha Abdurrahman'a göre. Mükellefin akıl sahibi olması dolayısıyla farzların edası sorumluluğunu üstlenmesine benzer biçimde ahlaklandırmada Allah'a yakın kişinin bu kurbiyeti sebebiyle üstlendiği bir mükellefiyettir. Her türlü sorumluluk da karşılık gerektirir. Nasıl ki mükellef amelleri yerine getirdiğinde sevap kazanır, onlardan geri durduğundaysa cezaya uğrar; Allah'a yakın kişi de ahlaklandırma vecibesini yerine getirdiğinde kurbiyet derecelerinde yükselir ve desteklenmeye ulaşır, gücü yettiği halde ve iradesiyle ahlaklandırmayı bıraktığındaysa alçalır ve derecesi düşer. Ahlaklandırmanın bir mükellefiyet olduğunu, yani Allah'a yakın kişinin onu zorunlu olarak yerine getirdiğini ve tıpkı bir mükellefin farzlardan sorumlu olması gibi onun da ahlaklandırmadan sorumlu olduğunu anlarsak, bir zorunluluk olmaksızın ve tamamen soyutlamacı bir tercih yahut desteklenmiş bir karar ile ahlaklandırmaya girişmenin bu vazifeyi gasp etmek olduğunu da kavrarız. Çünkü bu vazifenin yeri desteklenmiş zorunluluktur. Taha Abdurrahman kişinin kendini hangi noktada konumlandırması gerektiğini ifade etmesi bakımından özetle şunları söyler. Kendisine uyulan modelin Allah'a yakınlaşmak isteyen kişinin durumunu bilmesi gerekir. Böylece yakınsamanın yapmacıklık, taklit, siyasileştirme ve soyutlama gibi sorunlarından korunur. Aksi takdirde ahlaklandırmayı gasp ederek zarara yol açar. Allah'a yakınlaşmak isteyen kişi de kendilik ve kul oluşunu temin eden tahakkuk ve ahlaklanmayı yerine getirmek durumundadır. Selefleşecek kişi mutlaka modellemeye ihtiyaç

duyduğu gibi, modelleme için de tasavvufi ifade kaçınılmazdır. Taha Abdurrahman Kitaplarında Geçen Esmâ-i Hüsnâ Örnekleri Bilim ve düşüncenin pratik temelleri üzerine bir araştırma yapan Taha Abdurrahman 'Amel Sorunsalı' kitabında, zaman zaman özellikle yer verdiği güzel isimlere farklı anlamlar vermiştir. Mesela El-Vasi ismi bunlardan biridir. Genellikle geniş anlamında kullanılan bu isim diğer isimlerle birlikte kullanılabilir. Örneğin ilmi geniş, bağışlaması geniş, rahmeti geniş, mülkü geniş, zenginliği geniş. Dolayısıyla "Geniş" ismi özelde hiçbir şeyde sonu olmayan anlamını ifade eder ve sonsuz terimiyle anlamdaştır. Amel iyilik niteliğini gerçekleştirdiğinde nasıl ölümsüzleşirse, benzer şekilde ihlas/samimiyet niteliğini gerçekleştirdiğinde bir sınırı olmaksızın genişler. İsmi hayata yansıyan bu yönü itibarıyla toplumlar dünyada çıkar çatışması ve kazanma arzusuna dayanan dar ilişkiler yerine, iyilik yapmada ve erdeme ulaşmada birbiriyle yarışmaya dayanan "geniş ilişki" hâkimiyeti kurar. Sia (genişlik) kelimesi Kur'an'da "sonsuzluk" anlamına gelir, çünkü El-Vasi (geniş) Allah'ın güzel isimlerinden olup "kudret ve kemali sonsuz" anlamına gelir. Yine "şüphesiz biz sana ağır bir söz yükleyeceğiz" ayetindeki ağırlığın doğası ve mahiyetini, aşkın ve evrensel olmasının yanı sıra sonsuzluk ve genişlik anlamındaki El-Vasi ismiyle anlamıştır. Çünkü yüklenen bu teklif sayılamayan, bıkılmayan, konumundan ayrılp uzaklaşmayan ve söylendiği yerde sürekli etkin ve yaratıcı bir konuşma olması sebebiyle sonsuzluk ve genişlik içeren bir özelliğe sahiptir. Ona göre Kur'an'ın hitabı en ideal anlamda "Pratik" bir sözdür, çünkü Kur'an-ı Kerim insanlara ancak kendisini esas alarak Hak Teâlâ'ya kulluk etsinler diye indirilmiştir ve amelsiz kulluk olmaz. 'Bilgi Ahlaktan Ayrıldığında' kitabında ise El-Bedi ismini örnek olarak veren Taha Abdurrahman'a göre, toplum olarak yaratıcılık konusuna önem verilmelidir. Ki bu şekilde canlı kalabiliriz, işlevsel bir hayat sürebiliriz. Bu noktada Allah'ın el-bedi isminden mülhem ile bir güzeli daha önce eşi olmayan bir güzellikte ve estetik güzellikleriyle inşa etmeye çalışmalıyız. 'Dini Amel Ve Aklın Yenilenmesi' kitabında esmâ-i hüsnâ üzerine şu ifadeleri kullanmıştır; Allah'ın isimleri kadim (ezeli) ve oluş (kıdem) hissi halini almakta; ondan başka varlıklara yönelik sadece bir (vahdet) inancı söz konusuyken, onun için vahdaniyet inancı şekline bürünecektir. Mesela Rahim ismi örnek verilebilir. 1- Rahmet sahibi (Rahim) ve ezeli-ebedi bir varlık, yani kadim bir zat hissi. 2- Bu rahmet sahibi zatın, rahmetinde ve bekasında başkalarının ortak olamayacağı bir cihetten "bir" olduğu inancı. Buradaki bu kabulleniş sadece ismin lafzi yapısından elde edilmez, o, kendini zikreden kişiyi, adlandırdığı en yüce varlığın kıdemini ve vahdaniyetini ikrar etmeye götürür. Taha Abdurrahman metafizikçi düşünürlerin Allah'ın zatına ait düşüncelerini bu sebeplerle doğru bulmamaktadır. Çünkü düşünürün teşbihten kaçması onu en az onun kadar fena olan öteki uca yani tatile düşürür. İki orta yolcu çözümü – yani teşbihe yakın tevili ve tatile meyleden ispatı – seçmesi de onu nazarın şaşkınlığından, dilin metafizik bilgiye yaklaşma ve Allah'ın zatına layık tenzihi hakkıyla yerine getirme hususlarındaki yetersizliğinden kurtarır. Zemaşşerinin görüşlerine yer veren yazarımız esmâ-i hüsnânın yücelik ve şeref sıfatlarının gösterdiğini ifade etmiştir. Zemaşşeri gibi soyut bakışa dayanan bir grup müfessir tarafından isimlerdeki güzellik, bu isimlerin yücelik ve şeref sıfatlarını göstermesiyle açıklanmıştır. Diğer bir tabirle, bu müfessirlere göre isimler güzeldir, çünkü bu isimlerin adlandırdığı sıfatlar başkalarına nispetle en yüce derecede yer almaktadır. Lafza-i celal olan ".Allah" ismi, esmâ-i hüsnâdaki diğer bütün isimlerden daha yüce bir derecede yer almaktadır. Zira o zat ismiyken, diğer isimler Allah'ın sıfatlarını adlandırmaktadır. Ortaya çıkmaktadır ki soyut akıl ehli müfessirlere göre esmâ-i hüsnâ ile dua etmek ilahi zatın, sıfatlarının ve fiillerinin en yüce ve şerefli derecede bulunmalarını dikkate alarak anılmaları demektir. Tek başına bu itibar, duadan maksadın sadece ismin anılması olmadığını bize göstermeye yeterlidir. Duada gözetilmesi gereken gaye, "O dua edenler, 'Hangimiz daha yakın olacağız, diye Rablerine vesile ararlar' ayetinde belirtildiği üzere dua edilen en yüce varlığa, yani Allah Teâlâ'ya yakınlaşmaktır. 'Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa (hıfzederse) cennete girer. Allah teki sever'. Buhari ve Müslim tarafından aktarılan bu hadis-i şerifi referans olarak kabul etmiştir. Yine başka bir referans olarak Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri hadis-i şerifi nakletmiştir; Hz. Peygamber (s .) kendi meclisinde Allah'a dua eden bir adam hakkında "Allah'a el-Azim (Yüce) ismiyle dua etti. Allah bu ismiyle kendisine dua edildiğinde icabet eder, bir şey istendiğinde de verir." buyurmuştur. Sonuç Taha Abdurrahman eserlerinde üç akılcılık teorisini anlatmaya çalışırken özellikle esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet örnekliğinden hareket etmiştir. Soyut akıl ve rehberlik edilmiş akıldan ziyade desteklenmiş akıl sebebiyle kişinin Allaha yakınlaşmasının ve rızasını elde edebilmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir. Çünkü sadece akıl ve sadece

amelden ibaret bir yaklaşım tarzının eksiklikten uzak olamayacağını göstermiştir. Akıl, sınırları olması ve amel, pratikte taklit ve yapmacılık endişesi taşıması sebebiyle Allah'a yaklaşma önünde daima eksikleri olacaktır. Ancak desteklenmiş akıl yaklaşımına göre içtihat her zaman mümkün hale gelebilmektedir. Çünkü senin elinden tutan ve gören gözün olan bir Zat vardır. Hatta gaybi görünen hususların dahi akli bir takım teorilerle açıklanabilir olduğunu ve bunun da ahlaki bir düşünceyi beraberinde getirdiğini göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın kişinin akıl dışılıktan uzak olduğunun delili, amelde kendinden geçip dünyayı unutma derecesinden amele giriş derecesine gerilemesinin düşük bir ihtimale sahip olmasıdır. Taha Abdurrahman'ın hayat ve felsefe anlayışına göre her konuda ve her alanda ahlakileşmek esastır. Bunu da elde edebilmenin yolu her davranışsal niteliği kazanmak için ahlakileşmek değildir. Allaha yaklaştıracı ameller ve niteliklerle Ona yaklaşmak gerekir ve bunun en keskin biçimi Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla ulaşmak mümkündür. Bu ameli sürecini gelişigüzel değil Peygamberimizin ahlakileşmesini vesile edinerek anlamaya ve yaşamaya çalışır. Bu noktada toplumsal ahlakileşme ya da vicdanın kendisine söylediği ahlakileşme gereğine dayandırmamalıdır. Ona göre peygamberin ahlakıyla ahlaki olmaya gayret etme çabası siyer hadis kitap kitaplarını okuyarak girişemez. Çünkü okumak bilgi verse bile amel üretmez. Nebevi ahlakileşmeyi gerçekleştirdiğini araştırıp düşündüğü birini bulması ve onu takip etmesi gerekir. Çünkü ona göre söz rivayetle alındığı gibi. Amel de ahlakileşmiş birini örnek alarak kazanılır. Ahlakileşen kimse, soyut düşünce yoluyla değil canlı bit örnek alma yoluyla ahlakileşmek ister. Yine ona göre Hayatı yüce tanrının sıfatlarından daha iyi gösteren bir sıfat yoktur. Allah Hay'dır. Hayatın sahibidir. Dolayısıyla kul, Allah'ın güzel isimlerinden birini gerçekleştirmeye koyulduğunda, hem doluluk hem kuvvet hem de doluluk itibarıyla benzersiz bir hayat yaşar, böylece fiilleri en yüce hayatla kaynar. Hülâsa itibarıyla Taha Abdurrahman esmâ-i hüsnâ konusunu, ahlaki merkeze alarak insanın hayatına aktif katkısı olan bir ameliye olarak görmektedir. Ona göre esmâ-i hüsnâ insanın Allah'a yaklaşma noktasında elinden tutan ve hayatına anlam katan en önemli vesiledir. Ve esmâ-i hüsnâ mü'minin ameli planda ibadet hayatına ve düşünce dünyasına dinamizm katan en etkili yerde durmaktadır. Harun Yıldız

Taha Abdurrahman, yaklaşmaya meyyal bir varlık olması hasebiyle, insanın akli faaliyetini tasvir etme, çözümleme ve değerlendirme bağlamında teorik bir model inşa ettiğini söylemektedir. Bu model birbirinden ayrı üç katmandan müteşekkildir ve her katman söz konusu akli faaliyetin bir türünü yerine getirir. Bunları esmâ-i hüsnâ ve ulûhiyet konusu özelinde şu başlıklar ve katmanlarla ifade etmektedir.

Soyut Akıl Taha Abdurrahman aklın Allaha yaklaşmak için meyilli olduğunu ifade etmiştir. Elbette akıl yalnız başına hareket etme kabiliyetine sahip olunca İslam'a ait dini amellerden istifade edememektedir. Bu sebeple bunu soyut akıl olarak isimlendirmektedir. Sadece bilgi düzeyinde kalmıştır bu akıl. Bu sebeple bir takım sorunlardan uzak kalamamıştır. İslam âlimleri bunu nazar olarak adlandırmışlardır. Kendisi ise "yaklaşımcı" adını vermektedir. Esmâ-i hüsnâ hususunda bu yaklaşım tarzı iki temel üzerine kuruludur: 1- Akılcılık; Allah'ın isimleri akılla bilinebilirdi. Onları düşünerek belli bir yaklaşmayı talep eder. Yani onu adlandıranla isimlendirilenin arasında irtibat kurmuş olur. 2- İhsan; güzel ve iyi olma, güzellik ve iyilik yapmak. Yani esmâ-i hüsnâ bilgisine yönelik teorik arayışla bir yaklaşma elde eden kişiye esmâ-i hüsnâ ihsanda bulunur. Taha Abdurrahman'a göre, bu yaklaşım tarzında karşılaşılan bir takım problemler vardır. Allah'ın isimleri ve sıfatları anılırken sadece bir anlam üzerinde yoğunlaşması sebebiyle ötesini elde etme edememekteyiz. Çünkü esmâ-i hüsnâ bilgisi bir dizi zihni tasavvur ve akli manadan ibaret kalacağı için matematiksel ve deneysel bilimlerin kullandığı teorik ve uygulamaya dönük kavramlar seviyesine çıkamayacaktır. Dahası bu isimleri anlama çabası isimlere anlam veren kişinin anlama düzeyi, kişinin kendi çapıyla sınırlı olacağı için Allaha karşı takınılması gereken hürmet ihmal edilecektir. Sonuç itibarıyla isimleri anlamak akıl düzeyinde kalabilecektir sadece. Esmâ-i hüsnâ ve Allah'ın sıfatlarını soyut akılla anlamaya çalışmak bazı nitelikleri ortaya çıkarır. Soyut akli kullanmak sembolik bir dil kullanmayı beraberinde getirir. Bu aşamada dil, varlığa dair zihinlerde mahpus bazı tasavvurlarla oluşturmuş olduğu olguları dış dünyaya taşınmasını imkânsız hale getirir. Diğer yandan zanna dayalı bilgi üretildiği için delillerin çokluğu ile burhan elde etmek mümkün olmayacaktır. Ve son olarak teşbih kullanılacağı için zoraki ve yakışsız bir şekilde ayrıntıya girilmiş olabilir. Ortak bu üç nitelik içeren malul soyut akıl vasıtasıyla ilahi hakikatleri kavrama yolu kapalı yahut en azından sınırlandığı görülmektedir. Rehber Edilmiş

Akıl Taha Abdurrahman rehber edilmiş akıl sahibi kişiyi "yakınsayıcı" olarak tarif eder ve ilahi yardımı kendine çekmek için dini amele yöneldiğini ifade eder. Yani Rehberlik edilmiş akıl; teorik yaklaşım şartı ve ameli yakınsama şartını benimsemiştir. Matematiksel ve mantıki sınırlar ile bilimlerin gerçekliğinin şahitlik ettiği olguya ilişkin sınırlar ve felsefi sınırlar söz konusudur. Burada "mukayyet" yerine "rehberlik edilmiş" tabirini kullanılmıştır. Rehberlik edilmiş akıl ile aklın dünyevi ve uhrevi maslahatlarını idrak etmeye güç yetirebilmesi söz konusu edilmiş ve dini amelin dâhil olduğu soyut akıl, teorik soyutluk vasfından çıkıp, ameli doğrultma niteliğine bürünmüştür. İşte aklın amel ile desteklenmesi sayesinde, önceden gaybi hususlar kabilinden sayılan hislerden, bilgilerden haberdar olabilir, yöntemlerini zenginleştirebilir ve yenileyebilir. Taha Abdurrahman teoriden ziyade amele yönelik bir yaklaşım tarzı geliştirmenin önemini şöyle ifade etmektedir; "Öyleyse ulûhiyet konusunda teorik burhan ancak itaat, bağışlanma talebi ve tövbe gibi ameli kategoriler üzerine bina edildiğinde ve emredici, yasaklayıcı, bağışlayıcı, tövbeleri kabul eden, rahmet sahibi, cezalandırması şiddetli olan gibi en umumi ilahi sıfatlara çıkarsaması durumunda Allah'a yaklaşabilir. Anlıyoruz ki ulûhiyet hakkında nazar, ancak ulûhiyetin emirleri ve yasakları gerektirdiği şekilde amel etmeyle bir araya geldiğinde istikamet sahibi olabilir. Bu tarz bir amel üzerine bina edilen akılcılık, amelden kopuk teorik akılcılıktan daha zengin, daha derin ve daha isabetlidir." Esmâ-i hüsnâ ve ibadetle yaklaşma ibadetle yaklaşmanın üç sütunu olduğunu belirtir Taha Abdurrahman; 1- Akılcılık: Abid, her türlü meşru düşünme ve akılla bilinebilir kılma vesilelerini kullanarak isimler üzerinde nazar eder. 2- Amil, düşündüğü itaatleri tasdik ile kabul etmiş, düşünmediklerini ise teslim ile kabul etmiştir. Ve amel sayesinde doğru yöne rehberlik edilmiş olduğunu bilmektedir. 3- İhsan: Kulluk eden kimse, esmai hüsnaya yönelik akli talep ile Allah'ın kendisine farz kıldıkları üzerinden ona yaklaşılarak gerçekleştirdiği ameli talebi birleştirir. Dolayısıyla adlandırmakla yetinen kişinin nasibine kıyasla ilahi ihsandan nasibi daha fazla ve daha temiz olur. Teori ve uygulamanın bu şekilde birleştirilmesinden doğan bir diğer sonuç da şudur: Kulluk eden kimsenin ameli arttıkça bakış açısı güçlenir, çıkarımı tutarlılık kazanır, yöntemleri istikamet bulur. Nitekim bu amel dinin sahibinin emirlerine uymaktadır. Taha Abdurrahman bu yaklaşım sebebiyle, ameli akılcılık teorik akılcılıktan sadece daha yetkin olmakla kalmaz, üstüne üstlük nazarın yönelimini tashihte daha fazla yeterlilik sahibi olur, demektedir. Hatta bu akılcılık, teorik akılcılığın şartları ve ona hükmeden yasaların mantığını genişletme hususunda içtihat kapısını bize açar. Taha Abdurrahman'a göre bu şekilde rehberlik edilmiş akla dayanan yakınsama, bir takım sınırların aşılmasına vesile olmakta yani görelilik, köleleştirme ve kaotik vaziyeti def etmekte; olgunlaştırma, mekansallaştırma ve vasita edinme gibi nesneleştirme izlerinden korunmaktadır. Böylece akli pratiği yönlendirmektedir. Benzer şekilde sadece soyut tasavvurla sınırlanmadan, aksine müşahhas şuurla idrak edilen anlamları öğrenmesi sebebiyle simgesel oluş niteliğinden çok daha üst derecelere çıkmaktadır. Soyut nazarın yaptığı gibi esmâ-i hüsnânın geneline dair tahmin yerine fiillere işaret eden esmâ-i hüsnâyâ doğru çıkarsama yapması sayesinde zanna dayanma niteliğinden de uzaklaşmaktadır. Yine Allah'ın emirlerine uyma ve yasaklarından uzak durma tavrı vesilesiyle onu saygı ve tüm kusurlardan, eksikliklerden uzaklık derecesine ulaşarak teşbihi olma niteliğinden de kurtulmaktadır. Rehberlik edilmiş akıl da anlatılan bu niteliklerine rağmen bir takım eksikliklerden uzak değildir. Burada fıkhi pratik, yapmacılık ve taklit problemlerini beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca selefi geleneğin siyasi ve akılcı yönelim problemleri söz konusu olmuştur. Desteklenmiş Akıl Taha Abdurrahman'a göre soyut akıl ve rehber edilmiş akıl nitelemelerinden ziyade insanın Allaha yaklaşmasının daha anlamlı hale gelebileceği üçüncü bir yaklaşım söz konusudur. Buna desteklenmiş akıl adını vermiştir. İlahi üstlenme arayışıyla İslami amellerin derecelerine geçiş yapmaktan doğan ve "mukarreb" olarak adlandırılan akıldır. Taha Abdurrahman üst düzey yaklaşmayı ifade ederken şu hadisi şerifi nakleder; "Hz. Peygamber'den (s.) Cenabı Hakk'ın şöyle buyurduğu aktarılmıştır: Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana en fazla, ona farz kıldıklarımla yaklaşır. Sonrasında nafilelerle bana yaklaşmayı sürdürür, ta ki ben onu severim. Onu sevdiğimdeyse işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden istediğinde ona verir, bana sığındığında onu korurum. Hiçbir şeyde, bana inanan kulumun canını alırken olduğu gibi tereddüt etmedim. Zira o ölümü istemez, bense onun kötülüğünü istemem. Ancak bundan kaçışı da yoktur." Ki buradaki yaklaşma sebep ve sonuç itibarıyla bir ahlak anlayışını ortaya koymaktadır. Bu kısımda desteklenmiş aklın iki öncülünden bahseder Taha Abdurrahman. İlk olarak canlı tecrübeye dayanan marifet

yönü yani tahkik pratik yönü üzerinde durur. Diğer yandan da ahlaki edinin ve ruhi manalara erişme üzerine kurulu ahlaklandırıcı pratik mana üzerinde durur. Çünkü burada dini meşguliyet içerisinde derinlere inen marifetin fıkhi gelenek içerisinde yer alan bilgiden nasıl ayrıldığı görülmüş olur. Ona göre bugün dini meşguliyetin önündeki manilerin çoğunun soyut aklın egemenliğinden kaynaklandığını açıklamak mümkün. Soyut akli pratik insanın içinde kök salması neticesinde insan, farzları kişinin güç yetirebileceği en ileri seviye olarak görmüştür. Bu sebeple nafileleri hafife almıştır. Çünkü zorunlu ibadetleri yapmak daha ağırken ihtiyari bir takım amellere yönelmek akıl dışıdır. O akıl adına nazar ehli, bilimsellik ve nesnellik iddiasıyla dini yüceltmeyi bırakmış, sanki Cenabı Hakk'ın emirleri alelade emirler haline gelmiştir. Onlar hakkında itiraz, çekişme ve şüpheyi düşürme suretiyle konuşur olmuşlardır. Kişi nafileleri tazim etmeyi bırakırsa desteklenmekten mahrum kalır. Uydurulmuş ruhsatları ve batıl içtihatları takip ederek bu edepsizliğini arttırırsa bu defa soyut aklın arzusuna kapılır, dine teslim olduğunu öne sürerken gerçekte ameli terk eder. Ameli olmayanın ilmine güvenilmez. Taha Abdurrahman, olumsuz bu yönleri ifade ettikten tasavvufi tecrübeye sahip insanların bu problemleri aşma noktasında onların, amellerini tezkiye noktasına taşıdığını vurgular. Marifetullahı kendine çeken hususiyetleri itibarıyla de kulluk eden kişinin ve özel anlamda da sufînin Rabbine yakınlaşırken hususi muhabbete nail olacağını belirtir. Taha Abdurrahman tahkike bağlı kurb yolunun asli tabiiyet sayesinde ve Cenabı Hakk'ın fazlı ve sevgisi ile onun marifeti gerçekleşeceğini ifade ettikten sonra esmai hüsnayı ve zikir yoluyla yakınlaşmayı anlatmaktadır. Zikir yoluyla yakınlaşma yolunun temayüz ettiği esas ise "en yetkin tahalluk ilkesi" adını verdiğimiz husustur. Bu ilke gereğince zikreden (Zâkir), evvela farzların ifasından sonra nafileleri de en mükemmel tarzda yerine getirmeye çabalamalı. Bu çabanın meyvesi kulluğu oluşturan en yetkin ahlak ile ahlaklanmak olmalı. Ve Allah'ın isimleri ve sıfatlarının manaları ile ahlaklanmayı, imkân ölçüsünde onların olgunlukları ile nitelenmeyi arzulamalı. Meryem Suresinin 96. Ayetini zikreden Taha Abdurrahman "İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır." ayetini bu noktada zikretmektedir. Yine Buhari, Müslim, Tirmizi ve İbn-i Mace'de aktarılan şu hadisi kudsi üzerine düşünmeye davet etmektedir; : "Ben kulumun bana dair kanaati üzereyim. Beni zikrettiğinde onunla beraberim. Beni kendi başına zikrederse ben de onu kendim zikrederim. Beni bir topluluk içinde zikrederse ben onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Bana bir karış yakınlaşırsa ben ona bir kol yakınlaşıyorum. Bana bir kol yakınlaşırsa ben ona bir kulaç yakınlaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim." Dua eden kişinin bir ismi tahkik ettiğini söyleyebilmemiz için gerekli olan şartları bizlere şöyle aktarır Taha Abdurrahman; zâkir, Cenabı Hakk'ın keremi ve cömertliği ile kendisinde gelişen ilahi isimlerden biri veya ötekini tahkik ettiğinde, bu ismin kullanımı sadece kendisine has bir nitelenme veya ahlaklanma ifade eder. Öyle ki her zâkir o belirli ismin kullanımında daha önce görülmemiş yeni bir yol başlatmış olur. Dolayısıyla zâkirlerin ilahi isimlerle ahlaklanmaları ve ahlaklandırmaları, o isimlerin manalarını tahkik ederken kendilerine erişen yardımın çeşitliliği ile çeşitlenir. Yine esmâ-i hüsnâ zikri ile yakınlaşmanın çok sayıda özelliğinden bazılarını şöyle açıklar; 1-Zakir, esmâ-i hüsnâdan bir ismi gerçekleştirdiğinde, iman hakikatleri onun kalbinde yenilenir. Söz konusu ismin kullanımında yeni bir yol başlatmasıyla ya da kendisindeki görüş sayesinde bu ismi öğrettiği dini ve dünyevi işlerinde salah bulan kişilerin kalplerindeki imanı yeniler. 2- Zakirlerin Allah'ın isimlerini gerçekleştirmelerindeki derece farklarına göre, ilimlerini telkin ederken izleyecekleri tahkiki ve ahlaklandırıcı yollarda farklılıklar oluşur. Gerçekleşme ve ahlaklanma derecelerinde farklılığın sırrını en iyi onlar bildikleri için kendilerinden farklı durumdakileri mazur görmeye en yakın yine zikir ehli olduğu gibi karşılarındakini bid'atçilikle suçlamak bir tarafa reddetmeye de en uzak noktada bulunurlar. 3- Zakirler 'Muhsin', 'Mennan', 'Vehhab', 'Mutî', 'Müfid', 'Mütefaddil', 'Kerim', 'Cevvad' gibi ihsan isimlerini gerçekleştirmeleri hasebiyle amellerde duraklamaz, aksine muhtaçlığın izharı ve zorunluluğun gerçekleşmesine doğru ilerlerler. 4- Zakirlerin ahlaklanmalarında ve gerçekleştirmelerinde akli, isimlerin manalarına yönelik teorik arayış yollarını gözden geçirmeye ve değerlendirmeye yönlendiren bir unsur vardır. Akıl böylece daha doğru düşünür ve aydınlanır. Zira akıl ahlaklanma ve gerçekleştirmeye dayanarak, soyut aklın isimlerin manalarını kavramak için canlı tecrübeden yoksun bir şekilde sürdürdüğü analiz ve çıkarım gibi işlemleri yapmasının isimlerin manalarıyla ahlaklanmayı elde etmeye yetmeyeceğini anlar. İsimler için aklın tüm araçları nazar uğruna harekete geçirilebilir, ancak yine de davranış hiçbir yakınlaşma sıfatını edinmeyebilir. Öte yandan bu soyut kullanım, ahlaklanma için gerekli de değildir. Amelden soyutlanmış nazarın yöntemleri

kullanılmaksızın, kalbin ruhi tecrübeyle aydınlanması ve kişinin zahiri ve hatmi sıfatlarının güzelleşmesi mümkündür. Açıkça görünmektedir ki esmâ-i hüsnâ meselesinde en isabetli yol, yaratılanların sıfatlarından yaratıcının sıfatlarına intikal edilen adlandırma ile yakınlaşma seviyesindeki nazar yolu değildir. Yine yaratılanların fiillerinden yaratıcının fiillerine geçen ve nazarı amelle birleştirerek ibadetle yakınlaşmayı önceleyen yol da değildir. Buradaki en isabetli yol Cenabı Hakk'ın sıfat ve fiillerinden hareketle yaratılanların sıfat ve fiillerinden çıkarılan canlı ameli nazar yoludur. Güzel manalara delil olarak öne sürülen söz ve düşünceler gerçekte o manaları güzellikle edinmeyi, yani ihsanı işaret eden kıymetlerin öğrenilmesini gerektirir. Yakınlaşan kişiyi var ederek onu nimetlendiren Zat, kişinin bütün fiillerine de daimi yardımıyla delil olma nimetini bahşetmiştir. Buna binaen esmâ-i hüsnânın bilgisinde zikir ile yakınlaşmak, bir tür ahlaklanma (tahalluk) tecrübesidir, duyunun faydalarını ve ruhun faziletlerini birleştiren bir ihsan tecrübesidir, Cenabı Hakk'ın marifetine ulaştıran ahlaklanma ve ahlaklandırma yollarının yenilenmesine ve temayüz ettirilmesine götürür. Bu bütünlüklü ve yenilenen tahalluk tecrübesi ancak zikirde tümüyle kendinden geçip dünyayı unutmakla ve en ileri amel derecesine erişmekle gerçekleşir. Dolayısıyla bu yolu tutanlar zikir ehli adını hak etmişlerdir. Fakat bazı kimseler bu adlandırmayı esas anlamının dışında yorumlamış veya yakışık almayacak birtakım sıfatları zikir ehline nispet etmişlerdir. Bunların başında şahsi ihtiyaçları gidermek ve toplumsal sorunları çözmek için zaruri ameli terk etme suçlaması gelmektedir. Ancak Taha Abdurrahman'a göre zikir ehli adlandırmasının, sufilerde Allah'a yönelme ve kurb derecesini elde etmek için itaatlerde kendinden geçip dünyayı unutma anlamı taşıdığı doğrudur. Ancak bazıları bu adlandırmayı yanlış anlamış ve onunla, sufinin vicdanında Allah muhabbetinin baskınlığı ve bu muhabbet ölçeğinde itaatlere sevk etme işaretiyle yetinmemişlerdir. Bunun da ötesine geçerek sufilerin ameli terk etmeye yöneldiklerini öne sürmüşlerdir. Burada amelle iki şey kastederler: Birincisi hayatın zaruri ve acil gerekliliklerini yerine getirmedir ki buna ıstılahta kesb adı verilir. İkinci anlam ise toplumun sorunlarına çözüm üretmek amacıyla onlarla yüzleşmektir, bunun adı da ıslaktır. Bu iddiaya göre Allah'la hemhal oluşta yoğunlaşan kişi kesb ve ıslahı terk etmektedir. Oysa kesb ve ıslahı terk etmek söz konusu değildir Taha Abdurrahman'a göre. Mükellefin akıl sahibi olması dolayısıyla farzların edası sorumluluğunu üstlenmesine benzer biçimde ahlaklandırmada Allah'a yakın kişinin bu kurbiyeti sebebiyle üstlendiği bir mükellefiyettir. Her türlü sorumluluk da karşılık gerektirir. Nasıl ki mükellef amelleri yerine getirdiğinde sevap kazanır, onlardan geri durduğundaysa cezaya uğrar; Allah'a yakın kişi de ahlaklandırma vecibesini yerine getirdiğinde kurbiyet derecelerinde yükselir ve desteklenmeye ulaşır, gücü yettiği halde ve iradesiyle ahlaklandırmayı bıraktığındaysa alçalır ve derecesi düşer. Ahlaklandırmanın bir mükellefiyet olduğunu, yani Allah'a yakın kişinin onu zorunlu olarak yerine getirdiğini ve tıpkı bir mükellefin farzlardan sorumlu olması gibi onun da ahlaklandırmadan sorumlu olduğunu anlarsak, bir zorunluluk olmaksızın ve tamamen soyutlamacı bir tercih yahut desteklenmiş bir karar ile ahlaklandırmaya girişmenin bu vazifeyi gasp etmek olduğunu da kavrarız. Çünkü bu vazifenin yeri desteklenmiş zorunluluktur. Taha Abdurrahman kişinin kendini hangi noktada konumlandırması gerektiğini ifade etmesi bakımından özetle şunları söyler. Kendisine uyulan modelin Allah'a yakınlaşmak isteyen kişinin durumunu bilmesi gerekir. Böylece yakınsamanın yapmacıklık, taklit, siyasileştirme ve soyutlama gibi sorunlarından korunur. Aksi takdirde ahlaklandırmayı gasp ederek zarara yol açar. Allah'a yakınlaşmak isteyen kişi de kendilik ve kul oluşunu temin eden tahakkuk ve ahlaklanmayı yerine getirmek durumundadır. Selefleşecek kişi mutlaka modellemeye ihtiyaç duyduğu gibi, modelleme için de tasavvufi ifade kaçınılmazdır. Taha Abdurrahman Kitaplarında Geçen Esmâ-i Hüsnâ Örnekleri Bilim ve düşüncenin pratik temelleri üzerine bir araştırma yapan Taha Abdurrahman 'Amel Sorunsalı' kitabında, zaman zaman özellikle yer verdiği güzel isimlere farklı anlamlar vermiştir. Mesela El-Vasi ismi bunlardan biridir. Genellikle geniş anlamında kullanılan bu isim diğer isimlerle birlikte kullanılabilir. Örneğin ilmi geniş, bağışlaması geniş, rahmeti geniş, mülkü geniş, zenginliği geniş. Dolayısıyla "Geniş" ismi özelde hiçbir şeyde sonu olmayan anlamını ifade eder ve sonsuz terimiyle anlamdaştır. Amel iyilik niteliğini gerçekleştirdiğinde nasıl ölümsüzleşirse, benzer şekilde ihlas/samimiyet niteliğini gerçekleştirdiğinde bir sınırı olmaksızın genişler. İsmi hayata yansıyan bu yönü itibariyle toplumlar dünyada çıkar çatışması ve kazanma arzusuna dayanan dar ilişkiler yerine, iyilik yapmada ve erdeme ulaşmada birbiriyle yarışmaya dayanan "geniş ilişki" hâkimiyeti kurar. Sia (genişlik) kelimesi Kur'an'da "sonsuzluk" anlamına gelir, çünkü El-Vasi (geniş)

Allah'ın güzel isimlerinden olup "kudret ve kemali sonsuz" anlamına gelir. Yine "şüphesiz biz sana ağır bir söz yükleyeceğiz" ayetindeki ağırlığın doğası ve mahiyetini, aşkın ve evrensel olmasının yanı sıra sonsuzluk ve genişlik anlamındaki El-Vasi ismiyle anlamıştır. Çünkü yüklenen bu teklif sayılamayan, bıkılmayan, konumundan ayrılp uzaklaşmayan ve söylendiği yerde sürekli etkin ve yaratıcı bir konuşma olması sebebiyle sonsuzluk ve genişlik içeren bir özelliğe sahiptir. Ona göre Kur'an'ın hitabı en ideal anlamda "Pratik" bir sözdür, çünkü Kur'an-ı Kerim insanlara ancak kendisini esas alarak Hak Teâlâ'ya kulluk etsinler diye indirilmiştir ve amelsiz kulluk olmaz. 'Bilgi Ahlaktan Ayrıldığı' kitabında ise El-Bedi ismini örnek olarak veren Taha Abdurrahman'a göre, toplum olarak yaratıcılık konusuna önem verilmelidir. Ki bu şekilde canlı kalabiliriz, işlevsel bir hayat sürebiliriz. Bu noktada Allah'ın el-bedi isminden mülhem ile bir güzeli daha önce eşi olmayan bir güzellikte ve estetik güzellikleri ile inşa etmeye çalışmalıyız. 'Dini Amel Ve Aklın Yenilenmesi' kitabında esmâ-i hüsnâ üzerine şu ifadeleri kullanmıştır; Allah'ın isimleri kadim (ezeli) ve oluş (kıdem) hissi halini almakta; ondan başka varlıklara yönelik sadece bir (vahdet) inancı söz konusuyken, onun için vahdaniyet inancı şekline bürünecektir. Mesela Rahim ismi örnek verilebilir. 1- Rahmet sahibi (Rahim) ve ezeli-ebedi bir varlık, yani kadim bir zat hissi. 2- Bu rahmet sahibi zatın, rahmetinde ve bekasında başkalarının ortak olamayacağı bir cihetten "bir" olduğu inancı. Buradaki bu kabulleniş sadece ismin lafzi yapısından elde edilmez, o, kendini zikreden kişiyi, adlandırdığı en yüce varlığın kıdemini ve vahdaniyetini ikrar etmeye götürür. Taha Abdurrahman metafizikçi düşünürlerin Allah'ın zatına ait düşüncelerini bu sebeplerle doğru bulmamaktadır. Çünkü düşünürün teşbihten kaçması onu en az onun kadar fena olan öteki uca yani tatile düşürür. İki orta yolcu çözümü – yani teşbihe yakın tevili ve tatile meyleden ispatı – seçmesi de onu nazarın şaşkınlığından, dilin metafizik bilgiye yaklaşma ve Allah'ın zatına layık tenzihi hakkıyla yerine getirme hususlarındaki yetersizliğinden kurtarır. Zemaşherinin görüşlerine yer veren yazarımız esmâ-i hüsnânın yücelik ve şeref sıfatlarının gösterdiğini ifade etmiştir. Zemaşheri gibi soyut bakışa dayanan bir grup müfessir tarafından isimlerdeki güzellik, bu isimlerin yücelik ve şeref sıfatlarını göstermesiyle açıklanmıştır. Diğer bir tabirle, bu müfessirlere göre isimler güzeldir, çünkü bu isimlerin adlandırdığı sıfatlar başkalarına nispetle en yüce derecede yer almaktadır. Lafza-i celal olan ".Allah" ismi, esmâ-i hüsnâdaki diğer bütün isimlerden daha yüce bir derecede yer almaktadır. Zira o zat ismiyken, diğer isimler Allah'ın sıfatlarını adlandırmaktadır. Ortaya çıkmaktadır ki soyut akıl ehli müfessirlere göre esmâ-i hüsnâ ile dua etmek ilahi zatın, sıfatlarının ve fiillerinin en yüce ve şerefli derecede bulunmalarını dikkate alarak anılmaları demektir. Tek başına bu itibar, duadan maksadın sadece ismin anılması olmadığını bize göstermeye yeterlidir. Duada gözetilmesi gereken gaye, "O dua edenler, 'Hangimiz daha yakın olacağız, diye Rablerine vesile ararlar' ayetinde belirtildiği üzere dua edilen en yüce varlığa, yani Allah Teâlâ'ya yakınlaşmaktır. 'Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa (hıfzederse) cennete girer. Allah teki sever'. Buhari ve Müslim tarafından aktarılan bu hadis-i şerifi referans olarak kabul etmiştir. Yine başka bir referans olarak Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri hadis-i şerifi nakletmiştir; Hz. Peygamber (s .) kendi meclisinde Allah'a dua eden bir adam hakkında "Allah'a el-Azim (Yüce) ismiyle dua etti. Allah bu ismiyle kendisine dua edildiğinde icabet eder, bir şey istendiğinde de verir." buyurmuştur. Sonuç Taha Abdurrahman eserlerinde üç akılcılık teorisini anlatmaya çalışırken özellikle esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet örnekliğinden hareket etmiştir. Soyut akıl ve rehberlik edilmiş akıldan ziyade desteklenmiş akıl sebebiyle kişinin Allaha yakınlaşmasının ve rızasını elde edebilmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir. Çünkü sadece akıl ve sadece amelden ibaret bir yaklaşım tarzının eksiklikten uzak olamayacağını göstermiştir. Akıl, sınırları olması ve amel, pratikte taklit ve yapmacılık endişesi taşıması sebebiyle Allah'a yakınlaşma önünde daima eksikleri olacaktır. Ancak desteklenmiş akıl yaklaşımına göre içtihat her zaman mümkün hale gelebilmektedir. Çünkü senin elinden tutan ve gören gözün olan bir Zat vardır. Hatta gaybi görünen hususların dahi akli bir takım teorilerle açıklanabilir olduğunu ve bunun da ahlaki bir düşüncüyü beraberinde getirdiğini göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın kişinin akıl dışılıktan uzak olduğunun delili, amelde kendinden geçip dünyayı unutma derecesinden amele giriş derecesine gerilemesinin düşük bir ihtimale sahip olmasıdır. Taha Abdurrahman'ın hayat ve felsefe anlayışına göre her konuda ve her alanda ahlakileşmek esastır. Bunu da elde edebilmenin yolu her davranışsal niteliği kazanmak için ahlakileşmek değildir. Allaha yaklaştıracı ameller ve niteliklerle Ona yaklaşmak gerekir ve bunun en keskin biçimi Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla ulaşmak mümkündür. Bu ameli sürecini gelişigüzel

değil Peygamberimizin ahlakileşmesini vesile edinerek anlamaya ve yaşamaya çalışır. Bu noktada toplumsal ahlakileşme ya da vicdanın kendisine söylediği ahlakileşme gereğine dayandırmamalıdır. Ona göre peygamberin ahlakıyla ahlaki olmaya gayret etme çabası siyer hadis kitap kitaplarını okuyarak girişemez. Çünkü okumak bilgi verse bile amel üretmez. Nebevi ahlakileşmeyi gerçekleştirdiğini araştırıp düşündüğü birini bulması ve onu takip etmesi gerekir. Çünkü ona göre söz rivayetle alındığı gibi. Amel de ahlakileşmiş birini örnek alarak kazanılır. Ahlakileşen kimse, soyut düşünce yoluyla değil canlı bit örnek alma yoluyla ahlakileşmek ister. Yine ona göre Hayatı yüce tanrının sıfatlarından daha iyi gösteren bir sıfat yoktur. Allah Hay'dır. Hayatın sahibidir. Dolayısıyla kul, Allah'ın güzel isimlerinden birini gerçekleştirmeye koyulduğunda, hem doluluk hem kuvvet hem de doluluk itibarıyla benzersiz bir hayat yaşar, böylece fiilleri en yüce hayatla kaynar. Hülâsa itibarıyla Taha Abdurrahman esmâ-i hüsnâ konusunu, ahlaki merkeze alarak insanın hayatına aktif katkısı olan bir ameliye olarak görmektedir. Ona göre esmâ-i hüsnâ insanın Allah'a yaklaşma noktasında elinden tutan ve hayatına anlam katan en önemli vesiledir. Ve esmâ-i hüsnâ mü'minin ameli planda ibadet hayatına ve düşünce dünyasına dinamizm katan en etkili yerde durmaktadır. Harun Yıldız

Soyut Akıl

Taha Abdurrahman aklın Allaha yaklaşmak için meyilli olduğunu ifade etmiştir. Elbette akıl yalnız başına hareket etme kabiliyetine sahip olunca İslam'a ait dini amellerden istifade edememektedir. Bu sebeple bunu soyut akıl olarak isimlendirmektedir. Sadece bilgi düzeyinde kalmıştır bu akıl. Bu sebeple bir takım sorunlardan uzak kalamamıştır. İslam âlimleri bunu nazar olarak adlandırmışlardır. Kendisi ise "yaklaşımcı" adını vermektedir.

Esmâ-i hüsnâ hususunda bu yaklaşım tarzı iki temel üzerine kuruludur: 1- Akılcılık; Allah'ın isimleri akılla bilinebilirdi. Onları düşünerek belli bir yaklaşıma talep eder. Yani onu adlandırılanla isimlendirilenin arasında irtibat kurmuş olur. 2- İhsan; güzel ve iyi olma, güzellik ve iyilik yapmak. Yani esmâ-i hüsnâ bilgisine yönelik teorik arayışla bir yaklaşım elde eden kişiye esmâ-i hüsnâ ihsanda bulunur.

Taha Abdurrahman'a göre, bu yaklaşım tarzında karşılaşılan bir takım problemler vardır. Allah'ın isimleri ve sıfatları anılırken sadece bir anlam üzerinde yoğunlaşması sebebiyle ötesini elde etme edememektedir. Çünkü esmâ-i hüsnâ bilgisi bir dizi zihni tasavvur ve akli manadan ibaret kalacağı için matematiksel ve deneysel bilimlerin kullandığı teorik ve uygulamaya dönük kavramlar seviyesine çıkamayacaktır. Dahası bu isimleri anlama çabası isimlere anlam veren kişinin anlama düzeyi, kişinin kendi çapıyla sınırlı olacağı için Allaha karşı takınılması gereken hürmet ihmal edilecektir. Sonuç itibarıyla isimleri anlamak akıl düzeyinde kalabilecektir sadece.

Esmâ-i hüsnâ ve Allah'ın sıfatlarını soyut akılla anlamaya çalışmak bazı nitelikleri ortaya çıkarır. Soyut akıl kullanmak sembolik bir dil kullanmayı beraberinde getirir. Bu aşamada dil, varlığa dair zihinlerde mahpus bazı tasavvurlarla oluşturmuş olduğu olguları dış dünyaya taşınmasını imkânsız hale getirir. Diğer yandan zanna dayalı bilgi üretildiği için delillerin çokluğu ile burhan elde etmek mümkün olmayacaktır. Ve son olarak teşbih kullanılacağı için zoraki ve yakışsız bir şekilde ayrıntıya girilmiş olabilir. Ortak bu üç nitelik içeren malul soyut akıl vasıtasıyla ilahi hakikatleri kavrama yolu kapalı yahut en azından sınırlandırılmış görülmektedir.

Rehber Edilmiş Akıl Taha Abdurrahman rehber edilmiş akıl sahibi kişiyi "yakınsayıcı" olarak tarif eder ve ilahi yardımı kendine çekmek için dini amele yöneldiğini ifade eder. Yani Rehberlik edilmiş akıl; teorik yaklaşım şartı ve ameli yakınsama şartını benimsemiştir. Matematiksel ve mantıki sınırlar ile bilimlerin gerçekliğinin şahitlik ettiği olguya ilişkin sınırlar ve felsefi sınırlar söz konusudur. Burada "mukayyet" yerine "rehberlik edilmiş" tabirini kullanılmıştır. Rehberlik edilmiş akıl ile aklın dünyevi ve uhrevi maslahatlarını idrak etmeye güç yetirebilmesi söz konusu edilmiş ve dini amelin dâhil olduğu soyut akıl, teorik soyutluk vasfından çıkıp, ameli doğrultma niteliğine bürünmüştür. İşte aklın amel ile desteklenmesi sayesinde, önceden gaybi hususlar kabilinden sayılan hislerden, bilgilerden haberdar olabilir, yöntemlerini zenginleştirebilir ve yenileyebilir. Taha Abdurrahman teoriden ziyade amele yönelik bir yaklaşım tarzı geliştirmenin önemini şöyle ifade etmektedir;

"Öyleyse ulûhiyet konusunda teorik burhan ancak itaat, bağışlanma talebi ve tövbe gibi ameli kategoriler üzerine bina edildiğinde ve emredici, yasaklayıcı, bağışlayıcı, tövbeleri kabul eden, rahmet sahibi, cezalandırması şiddetli olan gibi en umumi ilahi sıfatlara çıkarsaması durumunda Allah'a yaklaşabilir. Anlıyoruz ki ulûhiyet hakkında nazar, ancak ulûhiyetin emirleri ve yasakları gerektirdiği şekilde amel etmeyle bir araya geldiğinde istikamet sahibi olabilir. Bu tarz bir amel üzerine bina edilen akılcılık, amelden kopuk teorik akılcılıktan daha zengin, daha derin ve daha isabetlidir." Esmâ-i hüsnâ ve ibadetle yakınlaşma ibadetle yakınlaşmanın üç sütunu olduğunu belirtir Taha Abdurrahman; 1- Akılcılık: Abid, her türlü meşru düşünme ve akılla bilinebilir kılma vesilelerini kullanarak isimler üzerinde nazar eder. 2- Amil, düşündüğü itaatleri tasdik ile kabul etmiş, düşünmediklerini ise teslim ile kabul etmiştir. Ve amel sayesinde doğru yöne rehberlik edilmiş olduğunu bilmektedir.3- İhsan: Kulluk eden kimse, esmai hüsnaya yönelik akli talep ile Allah'ın kendisine farz kıldıkları üzerinden ona yakınlaşarak gerçekleştirdiği ameli talebi birleştirir. Dolayısıyla adlandırmakla yetinen kişinin nasibine kıyasla ilahi ihsandan nasibi daha fazla ve daha temiz olur. Teori ve uygulamanın bu şekilde birleştirilmesinden doğan bir diğer sonuç da şudur: Kulluk eden kimsenin ameli arttıkça bakış açısı güçlenir, çıkarımı tutarlılık kazanır, yöntemleri istikamet bulur. Nitekim bu amel dinin sahibinin emirlerine uymaktadır. Taha Abdurrahman bu yaklaşım sebebiyle, ameli akılcılık teorik akılcılıktan sadece daha yetkin olmakla kalmaz, üstüne üstlük nazarın yönelimini tashihte daha fazla yeterlilik sahibi olur, demektedir. Hatta bu akılcılık, teorik akılcılığın şartları ve ona hükmeden yasaların mantığını genişletme hususunda içtihat kapısını bize açar. Taha Abdurrahman'a göre bu şekilde rehberlik edilmiş akla dayanan yakınsama, bir takım sınırların aşılmasına vesile olmakta yani görelilik, köleleştirme ve kaotik vaziyeti def etmekte; olgunlaştırma, mekansallaştırma ve vasıta edinme gibi nesneleştirme izlerinden korunmaktadır. Böylece akli pratiği yönlendirmektedir. Benzer şekilde sadece soyut tasavvurla sınırlanmadan, aksine müşahhas şuurla idrak edilen anlamları öğrenmesi sebebiyle simgesel oluş niteliğinden çok daha üst derecelere çıkmaktadır. Soyut nazarın yaptığı gibi esmâ-i hüsnânın geneline dair tahmin yerine fiillere işaret eden esmâ-i hüsnâyı doğru çıkarsama yapması sayesinde zanna dayanma niteliğinden de uzaklaşmaktadır. Yine Allah'ın emirlerine uyma ve yasaklarından uzak durma tavrı vesilesiyle onu saygı ve tüm kusurlardan, eksikliklerden uzaklık derecesine ulaşarak teşbihi olma niteliğinden de kurtulmaktadır. Rehberlik edilmiş akıl da anlatılan bu niteliklerine rağmen bir takım eksikliklerden uzak değildir. Burada fıkhi pratik, yapmacılık ve taklit problemlerini beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca selefi geleneğin siyasi ve akılcı yönelim problemleri söz konusu olmuştur. Desteklenmiş Akıl Taha Abdurrahman'a göre soyut akıl ve rehber edilmiş akıl nitelemelerinden ziyade insanın Allaha yakınlaşmasının daha anlamlı hale gelebileceği üçüncü bir yaklaşım söz konusudur. Buna desteklenmiş akıl adını vermiştir. İlahi üstlenme arayışıyla İslami amellerin derecelerine geçiş yapmaktan doğan ve "mukarreb" olarak adlandırılan akıldır. Taha Abdurrahman üst düzey yakınlaşmayı ifade ederken şu hadisi şerifi nakleder; "Hz. Peygamber'den (s.) Cenabı Hakk'ın şöyle buyurduğu aktarılmıştır: Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana en fazla, ona farz kıldıklarımla yaklaşır. Sonrasında nafilelerle bana yakınlaşmayı sürdürür, ta ki ben onu severim. Onu sevdiğimdeyse işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden istediğinde ona verir, bana sığındığında onu korurum. Hiçbir şeyde, bana inanan kulumun canını alırken olduğu gibi tereddüt etmedim. Zira o ölümü istemez, bense onun kötülüğünü istemem. Ancak bundan kaçışı da yoktur." Ki buradaki yakınlaşma sebep ve sonuç itibarıyla bir ahlak anlayışını ortaya koymaktadır. Bu kısımda desteklenmiş aklın iki öncülünden bahseder Taha Abdurrahman. İlk olarak canlı tecrübeye dayanan marifet yönü yani tahkik pratik yönü üzerinde durur. Diğer yandan da ahlaki edinim ve ruhi manalara erişme üzerine kurulu ahlaklandırıcı pratik mana üzerinde durur. Çünkü burada dini meşguliyet içerisinde derinlere inen marifetin fıkhi gelenek içerisinde yer alan bilgiden nasıl ayrıldığı görülmüş olur. Ona göre bugün dini meşguliyetin önündeki manilerin çoğunun soyut aklın egemenliğinden kaynaklandığını açıklamak mümkün. Soyut akli pratik insanın içinde kök salması neticesinde insan, farzları kişinin güç yetirebileceği en ileri seviye olarak görmüştür. Bu sebeple nafileleri hafife almıştır. Çünkü zorunlu ibadetleri yapmak daha ağırken ihtiyari bir takım amellere yönelmek akıl dışıdır. O akıl adına nazar ehli, bilimsellik ve nesnellik iddiasıyla dini yüceltmeyi bırakmış, sanki Cenabı Hakk'ın emirleri alelade emirler haline gelmiştir. Onlar hakkında itiraz, çekişme ve şüpheye düşürme suretiyle konuşur olmuşlardır. Kişi nafileleri tazim etmeyi bırakırsa

desteklenmekten mahrum kalır. Uydurulmuş ruhsatları ve batıl içtihatları takip ederek bu edepsizliğini arttırsa bu defa soyut aklın arzusuna kapılır, dine teslim olduğunu öne sürerken gerçekte ameli terk eder. Ameli olmayanınsa ilmine güvenilmez. Taha Abdurrahman, olumsuz bu yönleri ifade ettikten tasavvufi tecrübeye sahip insanların bu problemleri aşma noktasında onların, amellerini tezkiye noktasına taşıdığını vurgular. Marifetullahı kendine çeken hususiyetleri itibariyle de kulluk eden kişinin ve özel anlamda da sufînin Rabbine yakınlaşırken hususi muhabbete nail olacağını belirtir. Taha Abdurrahman tahkike bağlı kurb yolunun asli tabiiyet sayesinde ve Cenabı Hakk'ın fazlı ve sevgisi ile onun marifeti gerçekleşeceğini ifade ettikten sonra esmai hüsnayı ve zikir yoluyla yakınlaşmayı anlatmaktadır. Zikir yoluyla yakınlaşma yolunun temayüz ettiği esas ise "en yetkin tahalluk ilkesi" adını verdiğimiz husustur. Bu ilke gereğince zikreden (Zâkir), evvela farzların ifasından sonra nafileleri de en mükemmel tarzda yerine getirmeye çabalamalı. Bu çabanın meyvesi kulluğu oluşturan en yetkin ahlak ile ahlaklanmak olmalı. Ve Allah'ın isimleri ve sıfatlarının manaları ile ahlaklanmayı, imkân ölçüsünde onların olgunlukları ile nitelenmeyi arzulamalı. Meryem Suresinin 96. Ayetini zikreden Taha Abdurrahman "İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır." ayetini bu noktada zikretmektedir. Yine Buhari, Müslim, Tirmizi ve İbn-i Mace'de aktarılan şu hadisi kudsi üzerine düşünmeye davet etmektedir; : "Ben kulumun bana dair kanaati üzereyim. Beni zikrettiğinde onunla beraberim. Beni kendi başına zikrederse ben de onu kendim zikrederim. Beni bir topluluk içinde zikrederse ben onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Bana bir karış yakınlaşırsa ben ona bir kol yakınlaşıyorum. Bana bir kol yakınlaşırsa ben ona bir kulaç yakınlaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim." Dua eden kişinin bir ismi tahkik ettiğini söyleyebilmemiz için gerekli olan şartları bizlere şöyle aktarır Taha Abdurrahman; zâkir, Cenabı Hakk'ın keremi ve cömertliği ile kendisinde gelişen ilahi isimlerden biri veya ötekini tahkik ettiğinde, bu ismin kullanımı sadece kendisine has bir nitelenme veya ahlaklanma ifade eder. Öyle ki her zâkir o belirli ismin kullanımında daha önce görülmemiş yeni bir yol başlatmış olur. Dolayısıyla zâkirlerin ilahi isimlerle ahlaklanmaları ve ahlaklandırmaları, o isimlerin manalarını tahkik ederken kendilerine erişen yardımın çeşitliliği ile çeşitlenir. Yine esmâ-i hüsnâ zikri ile yakınlaşmanın çok sayıda özelliğinden bazılarını şöyle açıklar; 1-Zakir, esmâ-i hüsnâdan bir ismi gerçekleştirdiğinde, iman hakikatleri onun kalbinde yenilenir. Söz konusu ismin kullanımında yeni bir yol başlatmasıyla ya da kendisindeki görüş sayesinde bu ismi öğrettiği dini ve dünyevi işlerinde salah bulan kişilerin kalplerindeki imanı yeniler. 2- Zakirlerin Allah'ın isimlerini gerçekleştirmelerindeki derece farklarına göre, ilimlerini telkin ederken izleyecekleri tahkiki ve ahlaklandırıcı yollarda farklılıklar oluşur. Gerçekleşme ve ahlaklanma derecelerinde farklılığın sırrını en iyi onlar bildikleri için kendilerinden farklı durumdakileri mazur görmeye en yakın yine zikir ehli olduğu gibi karşılındakini bid'atçilikle suçlamak bir tarafa reddetmeye de en uzak noktada bulunurlar. 3- Zakirler 'Muhsin', 'Mennan', 'Vehhab', 'Mutî', 'Müfid', 'Mütefaddil', 'Kerim', 'Cevvad' gibi ihsan isimlerini gerçekleştirmeleri hasebiyle amellerde duraklamaz, aksine muhtaçlığın izharı ve zorunluluğun gerçekleşmesine doğru ilerlerler. 4- Zakirlerin ahlaklanmalarında ve gerçekleştirmelerinde akli, isimlerin manalarına yönelik teorik arayış yollarını gözden geçirmeye ve değerlendirmeye yönlendiren bir unsur vardır. Akıl böylece daha doğru düşünür ve aydınlanır. Zira akıl ahlaklanma ve gerçekleştirmeye dayanarak, soyut aklın isimlerin manalarını kavramak için canlı tecrübeden yoksun bir şekilde sürdürdüğü analiz ve çıkarım gibi işlemleri yapmasının isimlerin manalarıyla ahlaklanmayı elde etmeye yetmeyeceğini anlar. İsimler için aklın tüm araçları nazar uğruna harekete geçirilebilir, ancak yine de davranış hiçbir yakınlaşma sıfatını edinmeyebilir. Öte yandan bu soyut kullanım, ahlaklanma için gerekli de değildir. Amelden soyutlanmış nazarın yöntemleri kullanılmaksızın, kalbin ruhi tecrübeye aydınlanması ve kişinin zahiri ve hatmi sıfatlarının güzelleşmesi mümkündür. Açıkça görünmektedir ki esmâ-i hüsnâ meselesinde en isabetli yol, yaratılanların sıfatlarından yaratıcının sıfatlarına intikal edilen adlandırma ile yakınlaşma seviyesindeki nazar yolu değildir. Yine yaratılanların fiillerinden yaratıcının fiillerine geçen ve nazarı amelle birleştirerek ibadetle yakınlaşmayı önceleyen yol da değildir. Buradaki en isabetli yol Cenabı Hakk'ın sıfat ve fiillerinden hareketle yaratılanların sıfat ve fiillerinden çıkarılan canlı ameli nazar yoludur. Güzel manalara delil olarak öne sürülen söz ve düşünceler gerçekte o manaları güzellikle edinmeyi, yani ihsanı işaret eden kıymetlerin öğrenilmesini gerektirir. Yakınlaşan kişiyi var ederek onu nimetlendiren Zat, kişinin bütün fiillerine de daimi yardımıyla delil olma nimetini bahşetmiştir. Buna binaen esmâ-i hüsnânın bilgisinde zikir ile yakınlaşmak, bir tür ahlaklanma

(tahalluk) tecrübesidir, duyunun faydalarını ve ruhun faziletlerini birleştiren bir ihsan tecrübesidir, Cenabı Hakk'ın marifetine ulaştıran ahlaklanma ve ahlaklandırma yollarının yenilenmesine ve temayüz ettirilmesine götürür. Bu bütünlüklü ve yenilenen tahalluk tecrübesi ancak zikirde tümüyle kendinden geçip dünyayı unutmakla ve en ileri amel derecesine erişmekle gerçekleşir. Dolayısıyla bu yolu tutanlar zikir ehli adını hak etmişlerdir. Fakat bazı kimseler bu adlandırmayı esas anlamının dışında yorumlamış veya yakışık almayacak birtakım sıfatları zikir ehline nispet etmişlerdir. Bunların başında şahsi ihtiyaçları gidermek ve toplumsal sorunları çözmek için zaruri ameli terk etme suçlaması gelmektedir. Ancak Taha Abdurrahman'a göre zikir ehli adlandırmasının, sufilerde Allah'a yönelme ve kurb derecesini elde etmek için itaatlerde kendinden geçip dünyayı unutma anlamı taşıdığı doğrudur. Ancak bazıları bu adlandırmayı yanlış anlamış ve onunla, sufinin vicdanında Allah muhabbetinin baskınlığı ve bu muhabbet ölçeğinde itaatlere sevk etme işaretiyle yetinmemişlerdir. Bunun da ötesine geçerek sufilerin ameli terk etmeye yöneldiklerini öne sürmüşlerdir. Burada amelle iki şey kastederler: Birincisi hayatın zaruri ve acil gerekliliklerini yerine getirmedir ki buna ıstılahta kesb adı verilir. İkinci anlam ise toplumun sorunlarına çözüm üretmek amacıyla onlarla yüzleşmektir, bunun adı da ıslahtır. Bu iddiaya göre Allah'la hemhal oluştan yoğunlaşan kişi kesb ve ıslahı terk etmektedir. Oysa kesb ve ıslahı terk etmek söz konusu değildir Taha Abdurrahman'a göre. Mükellefin akıl sahibi olması dolayısıyla farzların edası sorumluluğunu üstlenmesine benzer biçimde ahlaklandırmada Allah'a yakın kişinin bu kurbiyeti sebebiyle üstlendiği bir mükellefiyettir. Her türlü sorumluluk da karşılık gerektirir. Nasıl ki mükellef amelleri yerine getirdiğinde sevap kazanır, onlardan geri durduğundaysa cezaya uğrar; Allah'a yakın kişi de ahlaklandırma vecibesini yerine getirdiğinde kurbiyet derecelerinde yükselir ve desteklenmeye ulaşır, gücü yettiği halde ve iradesiyle ahlaklandırmayı bıraktığındaysa alçalır ve derecesi düşer. Ahlaklandırmanın bir mükellefiyet olduğunu, yani Allah'a yakın kişinin onu zorunlu olarak yerine getirdiğini ve tıpkı bir mükellefin farzlardan sorumlu olması gibi onun da ahlaklandırmadan sorumlu olduğunu anlarsak, bir zorunluluk olmaksızın ve tamamen soyutlamacı bir tercih yahut desteklenmiş bir karar ile ahlaklandırmaya girişmenin bu vazifeyi gasp etmek olduğunu da kavrarız. Çünkü bu vazifenin yeri desteklenmiş zorunluluktur. Taha Abdurrahman kişinin kendini hangi noktada konumlandırması gerektiğini ifade etmesi bakımından özetle şunları söyler. Kendisine uyulan modelin Allah'a yakınlaşmak isteyen kişinin durumunu bilmesi gerekir. Böylece yakınsamanın yapmacıklık, taklit, siyasileştirme ve soyutlama gibi sorunlarından korunur. Aksi takdirde ahlaklandırmayı gasp ederek zarara yol açar. Allah'a yakınlaşmak isteyen kişi de kendilik ve kul oluşunu temin eden tahakkuk ve ahlaklanmayı yerine getirmek durumundadır. Selefleşecek kişi mutlaka modellemeye ihtiyaç duyduğu gibi, modelleme için de tasavvufi ifade kaçınılmazdır. Taha Abdurrahman Kitaplarında Geçen Esmâ-i Hüsnâ Örnekleri Bilim ve düşüncenin pratik temelleri üzerine bir araştırma yapan Taha Abdurrahman 'Amel Sorunsalı' kitabında, zaman zaman özellikle yer verdiği güzel isimlere farklı anlamlar vermiştir. Mesela El-Vasi ismi bunlardan biridir. Genellikle geniş anlamında kullanılan bu isim diğer isimlerle birlikte kullanılabilir. Örneğin ilmi geniş, bağışlaması geniş, rahmeti geniş, mülkü geniş, zenginliği geniş. Dolayısıyla "Geniş" ismi özelde hiçbir şeyde sonu olmayan anlamını ifade eder ve sonsuz terimiyle anlamdaştır. Amel iyilik niteliğini gerçekleştirdiğinde nasıl ölümsüzleşirse, benzer şekilde ihlas/samimiyet niteliğini gerçekleştirdiğinde bir sınırı olmaksızın genişler. İsmi hayata yansıyan bu yönü itibarıyla toplumlar dünyada çıkar çatışması ve kazanma arzusuna dayanan dar ilişkiler yerine, iyilik yapmada ve erdeme ulaşmada birbiriyle yarışmaya dayanan "geniş ilişki" hâkimiyeti kurar. Sia (genişlik) kelimesi Kur'an'da "sonsuzluk" anlamına gelir, çünkü El-Vasi (geniş) Allah'ın güzel isimlerinden olup "kudret ve kemali sonsuz" anlamına gelir. Yine "şüphesiz biz sana ağır bir söz yükleyeceğiz" ayetindeki ağırlığın doğası ve mahiyetini, aşkın ve evrensel olmasının yanı sıra sonsuzluk ve genişlik anlamındaki El-Vasi ismiyle anlamıştır. Çünkü yüklenen bu teklif sayılamayan, bıkılmayan, konumundan ayrılmayıp uzaklaşmayan ve söylendiği yerde sürekli etkin ve yaratıcı bir konuşma olması sebebiyle sonsuzluk ve genişlik içeren bir özelliğe sahiptir. Ona göre Kur'an'ın hitabı en ideal anlamda "Pratik" bir sözdür, çünkü Kur'an-ı Kerim insanlara ancak kendisini esas alarak Hak Teâlâ'ya kulluk etsinler diye indirilmiştir ve amelsiz kulluk olmaz. 'Bilgi Ahlakdan Ayrıldığında' kitabında ise El-Bedi ismini örnek olarak veren Taha Abdurrahman'a göre, toplum olarak yaratıcılık konusuna önem verilmelidir. Ki bu şekilde canlı kalabiliriz, işlevsel bir hayat sürebiliriz. Bu noktada Allah'ın el-bedi isminden mülhem ile bir güzeli daha önce eşi olmayan bir güzellikte ve

estetik güzellikleriyle inŖa etmeye alıŖmalıyız. 'Dini Amel Ve Aklın Yenilenmesi' kitabında esmâ-i hüsnâ  zerine Ŗu ifadeleri kullanmıŖtır; Allah'ın isimleri kadim (ezeli) ve oluŖ (kıdem) hissi halini almakta; ondan baŖka varlıklara yönelik sadece bir (vahdet) inancı söz konusuyken, onun için vahdaniyet inancı Ŗekline bürünecektir. Mesela Rahim ismi örnek verilebilir. 1- Rahmet sahibi (Rahim) ve ezeli-ebedi bir varlık, yani kadim bir zat hissi. 2- Bu rahmet sahibi zatın, rahmetinde ve bekasında baŖkalarının ortak olamayacağı bir cihetten "bir" olduğu inancı. Buradaki bu kabulleniŖ sadece ismin lafzi yapısından elde edilmez, o, kendini zikreden kiŖiyi, adlandırdığı en yüce varlığın kıdemini ve vahdaniyetini ikrar etmeye götürür. Taha Abdurrahman metafizikçi d Ŗ n rlerin Allah'ın zatına ait d Ŗ ncelerini bu sebeplerle doğru bulmamaktadır. Çünkü d Ŗ n r n teŖbihten kaçması onu en az onun kadar fena olan öteki uca yani tatile d Ŗ r r. İki orta yolcu çözümü – yani teŖbihe yakın tevili ve tatile meyleden ispatı – seçmesi de onu nazarın ŖaŖkınılıėından, dilin metafizik bilgiye yaklaŖma ve Allah'ın zatına layık tenzihi hakkıyla yerine getirme hususlarındaki yetersizliğinden kurtarır. ZemaŖşerinin g r Ŗlerine yer veren yazarımız esmâ-i hüsnânın yücelik ve Ŗeref sıfatlarının gösterdiğini ifade etmiŖtir. ZemaŖŖeri gibi soyut bakıŖa dayanan bir grup müfessir tarafından isimlerdeki güzellik, bu isimlerin yücelik ve Ŗeref sıfatlarını göstermesiyle aıklanmıŖtır. Diğer bir tabirle, bu müfessirlere göre isimler güzeldir, çünkü bu isimlerin adlandırdığı sıfatlar baŖkalarına nispetle en yüce derecede yer almaktadır. Lafza-i celal olan ".Allah" ismi, esmâ-i hüsnâdaki diğer bütün isimlerden daha yüce bir derecede yer almaktadır. Zira o zat ismiyken, diğer isimler Allah'ın sıfatlarını adlandırmaktadır. Ortaya çıkmaktadır ki soyut akıl ehli müfessirlere göre esmâ-i hüsnâ ile dua etmek ilahi zatın, sıfatlarının ve fiillerinin en yüce ve Ŗerefli derecede bulunmalarını dikkate alarak anılmaları demektir. Tek baŖına bu itibar, duadan maksadın sadece ismin anılması olmadığını bize göstermeye yeterlidir. Duada gözetilmesi gereken gaye, "O dua edenler, 'Hangimiz daha yakın olacağız, diye Rablerine vesile ararlar' ayetinde belirtildiği üzere dua edilen en yüce varlığa, yani Allah Te    ya yakınlaŖmaktır. 'Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa (hıfzederse) cennete girer. Allah teki sever'. Buhari ve Müslim tarafından aktarılan bu hadis-i Ŗerifi referans olarak kabul etmiŖtir. Yine baŖka bir referans olarak Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri hadis-i Ŗerifi nakletmiŖtir; Hz. Peygamber (s .) kendi meclisinde Allah'a dua eden bir adam hakkında "Allah'a el-Azim (Yüce) ismiyle dua etti. Allah bu ismiyle kendisine dua edildiğinde icabet eder, bir Ŗey istendiğinde de verir." buyurmuŖtur. Sonuç Taha Abdurrahman eserlerinde   akılcılık teorisini anlatmaya alıŖırken özellikle esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet  rnekliliğinden hareket etmiŖtir. Soyut akıl ve rehberlik edilmiŖ akıldan ziyade desteklenmiŖ akıl sebebiyle kiŖinin Allaha yakınlaŖmasının ve rızasını elde edebilmesinin mümkün olacağını ifade etmiŖtir. Çünkü sadece akıl ve sadece amelden ibaret bir yaklaŖım tarzının eksiklikten uzak olamayacağını g stermiŖtir. Akıl, sınırları olması ve amel, pratikte taklit ve yapmacıklık endiŖesi taŖması sebebiyle Allah'a yakınlaŖma önünde daima eksikleri olacaktır. Ancak desteklenmiŖ akıl yaklaŖımına göre içtihat her zaman mümkün hale gelebilmektedir. Çünkü senin elinden tutan ve gören gözün olan bir Zat vardır. Hatta gaybi görünen hususların dahi akli bir takım teorilerle açıklanabilir olduğunu ve bunun da ahlaki bir d Ŗ nceyi beraberinde getirdiğini göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın kiŖinin akıl dıŖılıktan uzak olduğunun delili, amelde kendinden geçip dünyayı unutma derecesinden amele giriŖ derecesine gerilemesinin d Ŗ k bir ihtimale sahip olmasıdır. Taha Abdurrahman'ın hayat ve felsefe anlayıŖına göre her konuda ve her alanda ahlakileŖmek esastır. Bunu da elde edebilmenin yolu her davranıŖsal niteliği kazanmak için ahlakileŖmek değildir. Allaha yaklaŖtırıcı ameller ve niteliklerle Ona yaklaŖmak gerekir ve bunun en keskin biçimi Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla ulaŖmak mümkündür. Bu ameli sürecini geliŖig zel değil Peygamberimizin ahlakileŖmesini vesile edinerek anlamaya ve yaŖamaya alıŖır. Bu noktada toplumsal ahlakileŖme ya da vicdanın kendisine söylediği ahlakileŖme gereğine dayandırmamalıdır. Ona göre peygamberin ahlakıyla ahlaki olmaya gayret etme çabası siyer hadis kitap kitaplarını okuyarak giriŖemez. Çünkü okumak bilgi verse bile amel üretmez. Nebevi ahlakileŖmeyi gerekleŖtirdiėini araŖtırıp d Ŗ nd ė  birini bulması ve onu takip etmesi gerekir. Çünkü ona göre söz rivayetle alındığı gibi. Amel de ahlakileŖmiŖ birini örnek olarak kazanılır. AhlakileŖen kimse, soyut d Ŗ nce yoluyla değil canlı bit örnek alma yoluyla ahlakileŖmek ister. Yine ona göre Hayatı yüce tanrının sıfatlarından daha iyi gösteren bir sıfat yoktur. Allah Hay'dır. Hayatın sahibidir. Dolayısıyla kul, Allah'ın güzel isimlerinden birini gerekleŖtirmeye koyulduğunda, hem doluluk hem kuvvet hem de doluluk itibariyle benzersiz bir hayat yaŖar, böylece fiilleri en yüce hayatla kaynar. H lusa

itibariyle Taha Abdurrahman esmâ-i hüsnâ konusunu, ahlaki merkeze alarak insanın hayatına aktif katkısı olan bir ameliye olarak görmektedir. Ona göre esmâ-i hüsnâ insanın Allah'a yaklaşma noktasında elinden tutan ve hayatına anlam katan en önemli vesiledir. Ve esmâ-i hüsnâ mü'minin ameli planda ibadet hayatına ve düşünce dünyasına dinamizm katan en etkili yerde durmaktadır. Harun Yıldız

Rehber Edilmiş Akıl

Taha Abdurrahman rehber edilmiş akıl sahibi kişiyi "yakınsayıcı" olarak tarif eder ve ilahi yardımı kendine çekmek için dini amele yöneldiğini ifade eder. Yani Rehberlik edilmiş akıl; teorik yaklaşım şartı ve ameli yakınsama şartını benimsemiştir. Matematiksel ve mantıki sınırlar ile bilimlerin gerçekliğinin şahitlik ettiği olguya ilişkin sınırlar ve felsefi sınırlar söz konusudur.

Burada "mukayyet" yerine "rehberlik edilmiş" tabirini kullanılmıştır. Rehberlik edilmiş akıl ile aklın dünyevi ve uhrevi maslahatlarını idrak etmeye güç yetirebilmesi söz konusu edilmiş ve dini amelin dâhil olduğu soyut akıl, teorik soyutluk vasfından çıkıp, ameli doğrultma niteliğine bürünmüştür. İşte aklın amel ile desteklenmesi sayesinde, önceden gaybi hususlar kabilinden sayılan hislerden, bilgilerden haberdar olabilir, yöntemlerini zenginleştirebilir ve yenileyebilir.

Taha Abdurrahman teoriden ziyade amele yönelik bir yaklaşım tarzı geliştirmenin önemini şöyle ifade etmektedir; "Öyleyse ulûhiyet konusunda teorik burhan ancak itaat, bağışlanma talebi ve tövbe gibi ameli kategoriler üzerine bina edildiğinde ve emredici, yasaklayıcı, bağışlayıcı, tövbeleri kabul eden, rahmet sahibi, cezalandırması şiddetli olan gibi en umumi ilahi sıfatlara çıkarsaması durumunda Allah'a yaklaşabilir. Anlıyoruz ki ulûhiyet hakkında nazar, ancak ulûhiyetin emirleri ve yasakları gerektirdiği şekilde amel etmeyle bir araya geldiğinde istikamet sahibi olabilir. Bu tarz bir amel üzerine bina edilen akılcılık, amelden kopuk teorik akılcılıktan daha zengin, daha derin ve daha isabetlidir."

Esmâ-i hüsnâ ve ibadetle yaklaşma ibadetle yaklaşmanın üç sütunu olduğunu belirtir Taha Abdurrahman; 1- Akılcılık: Abid, her türlü meşru düşünme ve akılla bilinebilir kılma vesilelerini kullanarak isimler üzerinde nazar eder. 2- Amil, düşündüğü itaatleri tasdik ile kabul etmiş, düşünmediklerini ise teslim ile kabul etmiştir. Ve amel sayesinde doğru yöne rehberlik edilmiş olduğunu bilmektedir. 3- İhsan: Kulluk eden kimse, esmai hüsnaya yönelik akli talep ile Allah'ın kendisine farz kıldıkları üzerinden ona yaklaşarak gerçekleştirdiği ameli talebi birleştirir. Dolayısıyla adlandırmakla yetinen kişinin nasibine kıyasla ilahi ihsandan nasibi daha fazla ve daha temiz olur.

Teori ve uygulamanın bu şekilde birleştirilmesinden doğan bir diğer sonuç da şudur: Kulluk eden kimsenin ameli arttıkça bakış açısı güçlenir, çıkarımı tutarlılık kazanır, yöntemleri istikamet bulur. Nitekim bu amel dinin sahibinin emirlerine uymaktadır.

Taha Abdurrahman bu yaklaşım sebebiyle, ameli akılcılık teorik akılcılıktan sadece daha yetkin olmakla kalmaz, üstüne üstlük nazarın yönelimini tashihte daha fazla yeterlilik sahibi olur, demektedir. Hatta bu akılcılık, teorik akılcılığın şartları ve ona hükmeden yasaların mantığını genişletme hususunda içtihat kapısını bize açar.

Taha Abdurrahman'a göre bu şekilde rehberlik edilmiş akla dayanan yakınsama, bir takım sınırların aşılmasına vesile olmakta yani görelilik, köleleştirme ve kaotik vaziyeti def etmekte; olgunlaştırma, mekansallaştırma ve vasıta edinme gibi nesneleştirme izlerinden korunmaktadır. Böylece akli pratiği yönlendirmektedir. Benzer şekilde sadece soyut tasavvurla sınırlanmadan, aksine müşahhas şuurla idrak edilen anlamları öğrenmesi sebebiyle simgesel oluş niteliğinden çok daha üst derecelere çıkmaktadır. Soyut nazarın yaptığı gibi esmâ-i hüsnânın geneline dair tahmin yerine fiillere işaret eden esmâ-i hüsnâya doğru çıkarsama yapması sayesinde zanna dayanma niteliğinden de uzaklaşmaktadır. Yine Allah'ın emirlerine uyma ve yasaklarından uzak durma tavrı vesilesiyle onu saygı ve tüm kusurlardan, eksikliklerden uzaklık derecesine ulaşarak teşbihi olma niteliğinden de kurtulmaktadır.

Rehberlik edilmiş akıl da anlatılan bu niteliklerine rağmen bir takım eksikliklerden uzak değildir. Burada fıkhi pratik, yapmacıklık ve taklit problemlerini beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca selefi geleneğin siyasi ve akılcı yönelim problemleri söz konusu olmuştur.

Desteklenmiş Akıl Taha Abdurrahman'a göre soyut akıl ve rehber edilmiş akıl nitelermelerinden ziyade insanın Allaha yakınlaşmasının daha anlamlı hale gelebileceği üçüncü bir yaklaşım söz konusudur. Buna desteklenmiş akıl adını vermiştir. İlahi üstlenme arayışıyla İslami amellerin derecelerine geçiş yapmaktan doğan ve "mukarreb" olarak adlandırılan akıldır. Taha Abdurrahman üst düzey yakınlaşmayı ifade ederken şu hadisi şerifi nakleder; "Hz. Peygamber'den (s.) Cenabı Hakk'ın şöyle buyurduğu aktarılmıştır: Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana en fazla, ona farz kıldıklarımla yaklaşır. Sonrasında nafilelerle bana yakınlaşmayı sürdürür, ta ki ben onu severim. Onu sevdiğimdeyse işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden istediğinde ona verir, bana sığındığında onu korurum. Hiçbir şeyde, bana inanan kulumun canını alırken olduğu gibi tereddüt etmedim. Zira o ölümü istemez, bense onun kötülüğünü istemem. Ancak bundan kaçışı da yoktur." Ki buradaki yakınlaşma sebep ve sonuç itibarıyla bir ahlak anlayışını ortaya koymaktadır. Bu kısımda desteklenmiş aklın iki öncülünden bahseder Taha Abdurrahman. İlk olarak canlı tecrübeye dayanan marifet yönü yani tahkik pratik yönü üzerinde durur. Diğer yandan da ahlaki edinim ve ruhi manalara erişme üzerine kurulu ahlaklandırıcı pratik mana üzerinde durur. Çünkü burada dini meşguliyet içerisinde derinlere inen marifetin fıkhi gelenek içerisinde yer alan bilgiden nasıl ayrıldığı görülmüş olur. Ona göre bugün dini meşguliyetin önündeki manilerin çoğunun soyut aklın egemenliğinden kaynaklandığını açıklamak mümkün. Soyut akli pratik insanın içinde kök salması neticesinde insan, farzları kişinin güç yetirebileceği en ileri seviye olarak görmüştür. Bu sebeple nafileleri hafife almıştır. Çünkü zorunlu ibadetleri yapmak daha ağırken ihtiyari bir takım amellere yönelmek akıl dışıdır. O akıl adına nazar ehli, bilimsellik ve nesnellik iddiasıyla dini yüceltmeyi bırakmış, sanki Cenabı Hakk'ın emirleri alelade emirler haline gelmiştir. Onlar hakkında itiraz, çekişme ve şüpheye düşürme suretiyle konuşur olmuşlardır. Kişi nafileleri tazim etmeyi bırakırsa desteklenmekten mahrum kalır. Uydurulmuş ruhsatları ve batıl içtihatları takip ederek bu edepsizliğini arttırırsa bu defa soyut aklın arzusuna kapılır, dine teslim olduğunu öne sürerken gerçekte ameli terk eder. Ameli olmayanınsa ilmine güvenilmez. Taha Abdurrahman, olumsuz bu yönleri ifade ettikten tasavvufi tecrübeye sahip insanların bu problemleri aşma noktasında onların, amellerini tezkiye noktasına taşıdığını vurgular. Marifetullahı kendine çeken hususiyetleri itibarıyla de kulluk eden kişinin ve özel anlamda da sufinin Rabbine yakınlaşırken hususi muhabbete nail olacağını belirtir. Taha Abdurrahman tahkike bağlı kurb yolunun asli tabiiyet sayesinde ve Cenabı Hakk'ın fazlı ve sevgisi ile onun marifeti gerçekleşeceğini ifade ettikten sonra esmai hüsnayı ve zikir yoluyla yakınlaşmayı anlatmaktadır. Zikir yoluyla yakınlaşma yolunun temayüz ettiği esas ise "en yetkin tahalluk ilkesi" adını verdiğimiz husustur. Bu ilke gereğince zikreden (Zâkir), evvela farzların ifasından sonra nafileleri de en mükemmel tarzda yerine getirmeye çabalamalı. Bu çabanın meyvesi kulluğu oluşturan en yetkin ahlak ile ahlaklanmak olmalı. Ve Allah'ın isimleri ve sıfatlarının manaları ile ahlaklanmayı, imkân ölçüsünde onların olgunlukları ile nitelenmeyi arzulamalı. Meryem Suresinin 96. Ayetini zikreden Taha Abdurrahman "İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır." ayetini bu noktada zikretmektedir. Yine Buhari, Müslim, Tirmizi ve İbn-i Mace'de aktarılan şu hadisi kudsi üzerine düşünmeye davet etmektedir; : "Ben kulumun bana dair kanaati üzereyim. Beni zikrettiğinde onunla beraberim. Beni kendi başına zikrederse ben de onu kendim zikrederim. Beni bir topluluk içinde zikrederse ben onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Bana bir karış yakınlaşırsa ben ona bir kol yakınlaşıyorum. Bana bir kol yakınlaşırsa ben ona bir kulaç yakınlaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim." Dua eden kişinin bir ismi tahkik ettiğini söyleyebilmemiz için gerekli olan şartları bizlere şöyle aktarır Taha Abdurrahman; zakir, Cenabı Hakk'ın keremi ve cömertliği ile kendisinde gelişen ilahi isimlerden biri veya ötekini tahkik ettiğinde, bu ismin kullanımı sadece kendisine has bir nitelenme veya ahlaklanma ifade eder. Öyle ki her zâkir o belirli ismin kullanımında daha önce görülmemiş yeni bir yol başlatmış olur. Dolayısıyla zâkirlerin ilahi isimlerle ahlaklanmaları ve ahlaklandırımları, o isimlerin manalarını tahkik ederken kendilerine erişen yardımın çeşitliliği ile çeşitlenir. Yine esmâ-i hüsnâ zikri ile yakınlaşmanın çok sayıda özelliğinden bazılarını şöyle açıklar; 1-Zakir, esmâ-i hüsnâdan bir ismi gerçekleştirdiğinde, iman hakikatleri onun kalbinde

yenilenir. Söz konusu ismin kullanımında yeni bir yol başlatmasıyla ya da kendisindeki görüş sayesinde bu ismi öğrettiği dini ve dünyevi işlerinde salah bulan kişilerin kalplerindeki imanı yeniler. 2- Zakirlerin Allah'ın isimlerini gerçekleştirmelerindeki derece farklarına göre, ilimlerini telkin ederken izleyecekleri tahkiki ve ahlaklandırıcı yollarda farklılıklar oluşur. Gerçekleşme ve ahlaklanma derecelerinde farklılığın sırrını en iyi onlar bildikleri için kendilerinden farklı durumdakileri mazur görmeye en yakın yine zikir ehli olduğu gibi karşılıklarını bid'atçilikle suçlamak bir tarafa reddetmeye de en uzak noktada bulunurlar. 3- Zakirler 'Muhsin', 'Mennan', 'Vehhab', 'Muti', 'Müfid', 'Mütefaddıl', 'Kerim', 'Cevvad' gibi ihsan isimlerini gerçekleştirmeleri hasebiyle amellerde duraklamaz, aksine muhtaçlığın izharı ve zorunluluğun gerçekleşmesine doğru ilerlerler. 4- Zakirlerin ahlaklanmalarında ve gerçekleştirmelerinde akıllı, isimlerin manalarına yönelik teorik arayış yollarını gözden geçirmeye ve değerlendirmeye yönlendiren bir unsur vardır. Akıl böylece daha doğru düşünür ve aydınlanır. Zira akıl ahlaklanma ve gerçekleştirmeye dayanarak, soyut aklın isimlerin manalarını kavramak için canlı tecrübeden yoksun bir şekilde sürdürdüğü analiz ve çıkarım gibi işlemleri yapmasının isimlerin manalarıyla ahlaklanmayı elde etmeye yetmeyeceğini anlar. İsimler için aklın tüm araçları nazar uğruna harekete geçirilebilir, ancak yine de davranış hiçbir yaklaşma sıfatını edinmeyebilir. Öte yandan bu soyut kullanım, ahlaklanma için gerekli de değildir. Amelden soyutlanmış nazarın yöntemleri kullanılmaksızın, kalbin ruhi tecrübeyle aydınlanması ve kişinin zahiri ve hatmi sıfatlarının güzelleşmesi mümkündür. Açıkça görünmektedir ki esmâ-i hüsnâ meselesinde en isabetli yol, yaratılanların sıfatlarından yaratıcının sıfatlarına intikal edilen adlandırma ile yaklaşma seviyesindeki nazar yolu değildir. Yine yaratılanların fillerinden yaratıcının fillerine geçen ve nazarı amelle birleştirerek ibadetle yaklaşmayı önceleyen yol da değildir. Buradaki en isabetli yol Cenabı Hakk'ın sıfat ve fillerinden hareketle yaratılanların sıfat ve fillerinden çıkarılan canlı ameli nazar yoludur. Güzel manalara delil olarak öne sürülen söz ve düşünceler gerçekte o manaları güzellikle edinmeyi, yani ihsanı işaret eden kıymetlerin öğrenilmesini gerektirir. Yakınlaşan kişiyi var ederek onu nimetlendiren Zat, kişinin bütün fiillerine de daimi yardımıyla delil olma nimetini bahşetmiştir. Buna binaen esmâ-i hüsnânın bilgisinde zikir ile yaklaşmak, bir tür ahlaklanma (tahalluk) tecrübesidir, duyunun faydalarını ve ruhun faziletlerini birleştiren bir ihsan tecrübesidir, Cenabı Hakk'ın marifetine ulaştıran ahlaklanma ve ahlaklandırma yollarının yenilenmesine ve temayüz ettirilmesine götürür. Bu bütünlüklü ve yenilenen tahalluk tecrübesi ancak zikirde tümüyle kendinden geçip dünyayı unutmakla ve en ileri amel derecesine erişmekle gerçekleşir. Dolayısıyla bu yolu tutanlar zikir ehli adını hak etmişlerdir. Fakat bazı kimseler bu adlandırmayı esas anlamının dışında yorumlamış veya yakışık almayacak birtakım sıfatları zikir ehline nispet etmişlerdir. Bunların başında şahsi ihtiyaçları gidermek ve toplumsal sorunları çözmek için zaruri ameli terk etme suçlaması gelmektedir. Ancak Taha Abdurrahman'a göre zikir ehli adlandırmasının, sufilere Allah'a yönelme ve kurb derecesini elde etmek için itaatlerde kendinden geçip dünyayı unutma anlamı taşıdığı doğrudur. Ancak bazıları bu adlandırmayı yanlış anlamış ve onunla, sufinin vicdanında Allah muhabbetinin baskınlığı ve bu muhabbet ölçeğinde itaatlere sevk etme işaretiyle yetinmemişlerdir. Bunun da ötesine geçerek sufilere ameli terk etmeye yöneldiklerini öne sürmüşlerdir. Burada amelle iki şey kastediler: Birincisi hayatın zaruri ve acil gerekliliklerini yerine getirmedir ki buna ıstılahta kesb adı verilir. İkinci anlam ise toplumun sorunlarına çözüm üretmek amacıyla onlarla yüzleşmektir, bunun adı da ıslaktır. Bu iddiaya göre Allah'la hemhal oluştan yoğunlaşan kişi kesb ve ıslahı terk etmektedir. Oysa kesb ve ıslahı terk etmek söz konusu değildir Taha Abdurrahman'a göre. Mükellefin akıl sahibi olması dolayısıyla farzların edası sorumluluğunu üstlenmesine benzer biçimde ahlaklandırmada Allah'a yakın kişinin bu kurbiyeti sebebiyle üstlendiği bir mükellefiyettir. Her türlü sorumluluk da karşılık gerektirir. Nasıl ki mükellef amelleri yerine getirdiğinde sevap kazanır, onlardan geri durduğundaysa cezaya uğrar; Allah'a yakın kişi de ahlaklandırma vecibesini yerine getirdiğinde kurbiyet derecelerinde yükselir ve desteklenmeye ulaşır, gücü yettiği halde ve iradesiyle ahlaklandırmayı bıraktığındaysa alçalır ve derecesi düşer. Ahlaklandırmanın bir mükellefiyet olduğunu, yani Allah'a yakın kişinin onu zorunlu olarak yerine getirdiğini ve tıpkı bir mükellefin farzlardan sorumlu olması gibi onun da ahlaklandırmadan sorumlu olduğunu anlarsak, bir zorunluluk olmaksızın ve tamamen soyutlamacı bir tercih yahut desteklenmiş bir karar ile ahlaklandırmaya girişmenin bu vazifeyi gasp etmek olduğunu da kavrarız. Çünkü bu vazifenin yeri desteklenmiş zorunluluktur. Taha Abdurrahman kişinin kendini hangi noktada konumlandırması gerektiğini ifade etmesi bakımından özetle

şunları söyler. Kendisine uyulan modelin Allah'a yakınlaşmak isteyen kişinin durumunu bilmesi gerekir. Böylece yakınsamanın yapmacıklık, taklit, siyasileştirme ve soyutlama gibi sorunlarından korunur. Aksi takdirde ahlaklandırmayı gasp ederek zarara yol açar. Allah'a yakınlaşmak isteyen kişi de kendilik ve kul oluşunu temin eden tahakkuk ve ahlaklanmayı yerine getirmek durumundadır. Selefleşecek kişi mutlaka modellemeye ihtiyaç duyduğu gibi, modelleme için de tasavvufi ifade kaçınılmazdır. Taha Abdurrahman Kitaplarında Geçen Esmâ-i Hüsnâ Örnekleri Bilim ve düşüncenin pratik temelleri üzerine bir araştırma yapan Taha Abdurrahman 'Amel Sorunsalı' kitabında, zaman zaman özellikle yer verdiği güzel isimlere farklı anlamlar vermiştir. Mesela El-Vasi ismi bunlardan biridir. Genellikle geniş anlamında kullanılan bu isim diğer isimlerle birlikte kullanılabilir. Örneğin ilmi geniş, bağışlaması geniş, rahmeti geniş, mülkü geniş, zenginliği geniş. Dolayısıyla "Geniş" ismi özde hiçbir şeyde sonu olmayan anlamını ifade eder ve sonsuz terimiyle anlamdaştır. Amel iyilik niteliğini gerçekleştirdiğinde nasıl ölümsüzleşirse, benzer şekilde ihlas/samimiyet niteliğini gerçekleştirdiğinde bir sınırı olmaksızın genişler. İsmi hayata yansıyan bu yönü itibarıyla toplumlar dünyada çıkar çatışması ve kazanma arzusuna dayanan dar ilişkiler yerine, iyilik yapmada ve erdeme ulaşmada birbiriyle yarışmaya dayanan "geniş ilişki" hâkimiyeti kurar. Sia (genişlik) kelimesi Kur'an'da "sonsuzluk" anlamına gelir, çünkü El-Vasi (geniş) Allah'ın güzel isimlerinden olup "kudret ve kemali sonsuz" anlamına gelir. Yine "şüphesiz biz sana ağır bir söz yükleyeceğiz" ayetindeki ağırlığın doğası ve mahiyetini, aşkın ve evrensel olmasının yanı sıra sonsuzluk ve genişlik anlamındaki El-Vasi ismiyle anlamıştır. Çünkü yüklenen bu teklif sayılamayan, bıkılmayan, konumundan ayrılp uzaklaşmayan ve söylendiği yerde sürekli etkin ve yaratıcı bir konuşma olması sebebiyle sonsuzluk ve genişlik içeren bir özelliğe sahiptir. Ona göre Kur'an'ın hitabı en ideal anlamda "Pratik" bir sözdür, çünkü Kur'an-ı Kerim insanlara ancak kendisini esas alarak Hak Teâlâ'ya kulluk etsinler diye indirilmiştir ve amelsiz kulluk olmaz. 'Bilgi Ahlakdan Ayrıldığında' kitabında ise El-Bedi ismini örnek olarak veren Taha Abdurrahman'a göre, toplum olarak yaratıcılık konusuna önem verilmelidir. Ki bu şekilde canlı kalabiliriz, işlevsel bir hayat sürebiliriz. Bu noktada Allah'ın el-bedi isminden mülhem ile bir güzeli daha önce eşi olmayan bir güzellikte ve estetik güzellikleriyle inşa etmeye çalışmalıyız. 'Dini Amel Ve Aklın Yenilenmesi' kitabında esmâ-i hüsnâ üzerine şu ifadeleri kullanmıştır; Allah'ın isimleri kadim (ezeli) ve oluş (kıdem) hissi halini almakta; ondan başka varlıklara yönelik sadece bir (vahdet) inancı söz konusuyken, onun için vahdaniyet inancı şekline bürünecektir. Mesela Rahim ismi örnek verilebilir. 1- Rahmet sahibi (Rahim) ve ezeli-ebedi bir varlık, yani kadim bir zat hissi. 2- Bu rahmet sahibi zatın, rahmetinde ve bekasında başkalarının ortak olamayacağı bir cihetten "bir" olduğu inancı. Buradaki bu kabulleniş sadece ismin lafzi yapısından elde edilmez, o, kendini zikreden kişiyi, adlandırdığı en yüce varlığın kıdemini ve vahdaniyetini ikrar etmeye götürür. Taha Abdurrahman metafizikçi düşünürlerin Allah'ın zatına ait düşüncelerini bu sebeplerle doğru bulmamaktadır. Çünkü düşünürün teşbihten kaçması onu en az onun kadar fena olan öteki uca yani tatile düşürür. İki orta yolcu çözümü – yani teşbihe yakın tevili ve tatile meyleden ispatı – seçmesi de onu nazarın şaşkınlığından, dilin metafizik bilgiye yaklaşma ve Allah'ın zatına layık tenzihi hakkıyla yerine getirme hususlarındaki yetersizliğinden kurtarır. Zemaşşerinin görüşlerine yer veren yazarımız esmâ-i hüsnânın yücelik ve şeref sıfatlarının gösterdiğini ifade etmiştir. Zemaşşeri gibi soyut bakışa dayanan bir grup müfessir tarafından isimlerdeki güzellik, bu isimlerin yücelik ve şeref sıfatlarını göstermesiyle açıklanmıştır. Diğer bir tabirle, bu müfessirlere göre isimler güzeldir, çünkü bu isimlerin adlandırdığı sıfatlar başkalarına nispetle en yüce derecede yer almaktadır. Lafza-i celal olan ".Allah" ismi, esmâ-i hüsnâdaki diğer bütün isimlerden daha yüce bir derecede yer almaktadır. Zira o zat ismiyken, diğer isimler Allah'ın sıfatlarını adlandırmaktadır. Ortaya çıkmaktadır ki soyut akıl ehli müfessirlere göre esmâ-i hüsnâ ile dua etmek ilahi zatın, sıfatlarının ve fiillerinin en yüce ve şerefli derecede bulunmalarını dikkate alarak anılmaları demektir. Tek başına bu itibar, duadan maksadın sadece ismin anılması olmadığını bize göstermeye yeterlidir. Duada gözetilmesi gereken gaye, "O dua edenler, 'Hangimiz daha yakın olacağız, diye Rablerine vesile ararlar' ayetinde belirtildiği üzere dua edilen en yüce varlığa, yani Allah Teâlâ'ya yakınlaşmaktır. 'Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa (hıfzederse) cennete girer. Allah teki sever'. Buhari ve Müslim tarafından aktarılan bu hadis-i şerifi referans olarak kabul etmiştir. Yine başka bir referans olarak Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri hadis-i şerifi nakletmiştir; Hz. Peygamber (s .) kendi meclisinde Allah'a dua eden bir adam hakkında "Allah'a el-Azim (Yüce) ismiyle dua etti. Allah bu ismiyle

kendisine dua edildiğinde icabet eder, bir şey istendiğinde de verir.' buyurmuştur. Sonuç Taha Abdurrahman eserlerinde üç akılcılık teorisini anlatmaya çalışırken özellikle esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet örnekliliğinden hareket etmiştir. Soyut akıl ve rehberlik edilmiş akıldan ziyade desteklenmiş akıl sebebiyle kişinin Allaha yaklaşmasının ve rızasını elde edebilmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir. Çünkü sadece akıl ve sadece amelden ibaret bir yaklaşım tarzının eksiklikten uzak olamayacağını göstermiştir. Akıl, sınırları olması ve amel, pratikte taklit ve yapmacılık endişesi taşıması sebebiyle Allah'a yaklaşma önünde daima eksikleri olacaktır. Ancak desteklenmiş akıl yaklaşımına göre içtihat her zaman mümkün hale gelebilmektedir. Çünkü senin elinden tutan ve gören gözün olan bir Zat vardır. Hatta gaybi görünen hususların dahi akli bir takım teorilerle açıklanabilir olduğunu ve bunun da ahlaki bir düşünceyi beraberinde getirdiğini göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın kişinin akıl dışılıktan uzak olduğunun delili, amelde kendinden geçip dünyayı unutma derecesinden amele giriş derecesine gerilemesinin düşük bir ihtimale sahip olmasıdır. Taha Abdurrahman'ın hayat ve felsefe anlayışına göre her konuda ve her alanda ahlakileşmek esastır. Bunu da elde edebilmenin yolu her davranışsal niteliği kazanmak için ahlakileşmek değildir. Allaha yaklaştıracı ameller ve niteliklerle Ona yaklaşmak gerekir ve bunun en keskin biçimi Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla ulaşmak mümkündür. Bu ameli sürecini gelişigüzel değil Peygamberimizin ahlakileşmesini vesile edinerek anlamaya ve yaşamaya çalışır. Bu noktada toplumsal ahlakileşme ya da vicdanın kendisine söylediği ahlakileşme gereğine dayandırmamalıdır. Ona göre peygamberin ahlakıyla ahlaki olmaya gayret etme çabası siyer hadis kitap kitaplarını okuyarak girişemez. Çünkü okumak bilgi verse bile amel üretmez. Nebevi ahlakileşmeyi gerçekleştirdiğini araştırıp düşündüğü birini bulması ve onu takip etmesi gerekir. Çünkü ona göre söz rivayetle alındığı gibi. Amel de ahlakileşmiş birini örnek alarak kazanılır. Ahlakileşen kimse, soyut düşünce yoluyla değil canlı bit örnek alma yoluyla ahlakileşmek ister. Yine ona göre Hayatı yüce tanrının sıfatlarından daha iyi gösteren bir sıfat yoktur. Allah Hay'dır. Hayatın sahibidir. Dolayısıyla kul, Allah'ın güzel isimlerinden birini gerçekleştirmeye koyulduğunda, hem doluluk hem kuvvet hem de doluluk itibarıyla benzersiz bir hayat yaşar, böylece fiilleri en yüce hayatla kaynar. Hülâsa itibarıyla Taha Abdurrahman esmâ-i hüsnâ konusunu, ahlaki merkeze alarak insanın hayatına aktif katkısı olan bir ameliye olarak görmektedir. Ona göre esmâ-i hüsnâ insanın Allah'a yaklaşma noktasında elinden tutan ve hayatına anlam katan en önemli vesiledir. Ve esmâ-i hüsnâ mü'minin ameli planda ibadet hayatına ve düşünce dünyasına dinamizm katan en etkili yerde durmaktadır. Harun Yıldız

Desteklenmiş Akıl

Taha Abdurrahman'a göre soyut akıl ve rehber edilmiş akıl nitelemelerinden ziyade insanın Allaha yaklaşmasının daha anlamlı hale gelebileceği üçüncü bir yaklaşım söz konusudur. Buna desteklenmiş akıl adını vermiştir. İlâhi üstlenme arayışıyla İslami amellerin derecelerine geçiş yapmaktan doğan ve "mukarreb" olarak adlandırılan akıldır.

Taha Abdurrahman üst düzey yaklaşmayı ifade ederken şu hadisi şerifi nakleder; "Hz. Peygamber'den (s.) Cenabı Hakk'ın şöyle buyurduğu aktarılmıştır: Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana en fazla, ona farz kıldıklarımla yaklaşır. Sonrasında nafilelerle bana yaklaşmayı sürdürür, ta ki ben onu severim. Onu sevdiğimdeyse işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden istediğinde ona verir, bana sığındığında onu korurum. Hiçbir şeyde, bana inanan kulumun canını alırken olduğu gibi tereddüt etmedim. Zira o ölümü istemez, bense onun kötülüğünü istemem. Ancak bundan kaçışı da yoktur." Ki buradaki yaklaşma sebep ve sonuç itibarıyla bir ahlak anlayışını ortaya koymaktadır.

Bu kısımda desteklenmiş aklın iki öncülünden bahseder Taha Abdurrahman. İlk olarak canlı tecrübeye dayanan marifet yönü yani tahkik pratik yönü üzerinde durur. Diğer yandan da ahlaki edinim ve ruhi manalara erişme üzerine kurulu ahlaklandırıcı pratik mana üzerinde durur. Çünkü burada dini meşguliyet içerisinde derinlere inen marifetin fihki gelenek içerisinde yer alan bilgiden nasıl ayrıldığı görülmüş olur.

Ona göre bugün dini meşguliyetin önündeki manilerin çoğunun soyut aklın egemenliğinden kaynaklandığını açıklamak mümkün. Soyut akli pratik insanın içinde kök salması neticesinde insan, farzları kişinin güç yetirebileceği en ileri seviye olarak görmüştür. Bu sebeple nafileleri hafife almıştır. Çünkü zorunlu ibadetleri

yapmak daha ağırken ihtiyari bir takım amellere yönelmek akıl dışıdır. O akıl adına nazar ehli, bilimsellik ve nesnellik iddiasıyla dini yüceltmeyi bırakmış, sanki Cenabı Hakk'ın emirleri alelade emirler haline gelmiştir. Onlar hakkında itiraz, çekişme ve şüpheye düşürme suretiyle konuşur olmuşlardır. Kişi nafileleri tazim etmeyi bırakırsa desteklenmekten mahrum kalır. Uydurulmuş ruhsatları ve batıl içtihatları takip ederek bu edepsizliğini arttırırsa bu defa soyut aklın arzusuna kapılır, dine teslim olduğunu öne sürerken gerçekte ameli terk eder. Ameli olmayanınsa ilmine güvenilmez. Taha Abdurrahman, olumsuz bu yönleri ifade ettikten tasavvufi tecrübeye sahip insanların bu problemleri aşma noktasında onların, amellerini tezkiye noktasına taşıdığını vurgular. Marifetullahı kendine çeken hususiyetleri itibarıyla de kulluk eden kişinin ve özel anlamda da sufinin Rabbine yakınlaşırken hususi muhabbete nail olacağını belirtir.

Taha Abdurrahman tahkike bağlı kurb yolunun asli tabiiyet sayesinde ve Cenabı Hakk'ın fazlı ve sevgisi ile onun marifeti gerçekleşeceğini ifade ettikten sonra esmai hüsnayı ve zikir yoluyla yakınlaşmayı anlatmaktadır.

Zikir yoluyla yakınlaşma yolunun temayüz ettiği esas ise "en yetkin tahalluk ilkesi" adını verdiğimiz husustur. Bu ilke gereğince zikreden (Zâkir), evvela farzların ifasından sonra nafileleri de en mükemmel tarzda yerine getirmeye çabalamalı. Bu çabanın meyvesi kulluğu oluşturan en yetkin ahlak ile ahlaklanmak olmalı. Ve Allah'ın isimleri ve sıfatlarının manaları ile ahlaklanmayı, imkân ölçüsünde onların olgunlukları ile nitelenmeyi arzulamalı.

Meryem Suresinin 96. Ayetini zikreden Taha Abdurrahman "İnanıp salih ameller işleyenler için Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır." ayetini bu noktada zikretmektedir.

Yine Buhari, Müslim, Tirmizi ve İbn-i Mace'de aktarılan şu hadisi kudsi üzerine düşünmeye davet etmektedir; : "Ben kulumun bana dair kanaati üzereyim. Beni zikrettiğinde onunla beraberim. Beni kendi başına zikrederse ben de onu kendim zikrederim. Beni bir topluluk içinde zikrederse ben onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Bana bir karış yakınlaşırsa ben ona bir kol yakınlaşıyorum. Bana bir kol yakınlaşırsa ben ona bir kulaç yakınlaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim."

Dua eden kişinin bir ismi tahkik ettiğini söyleyebilmemiz için gerekli olan şartları bizlere şöyle aktarır Taha Abdurrahman; zakir, Cenabı Hakk'ın keremi ve cömertliği ile kendisinde gelişen ilahi isimlerden biri veya ötekini tahkik ettiğinde, bu ismin kullanımı sadece kendisine has bir nitelenme veya ahlaklanma ifade eder. Öyle ki her zâkir o belirli ismin kullanımında daha önce görülmemiş yeni bir yol başlatmış olur. Dolayısıyla zâkirlerin ilahi isimlerle ahlaklanmaları ve ahlaklandırmaları, o isimlerin manalarını tahkik ederken kendilerine erişen yardımın çeşitliliği ile çeşitlenir. Yine esmâ-i hüsnâ zikri ile yakınlaşmanın çok sayıda özelliğinden bazılarını şöyle açıklar;

1-Zakir, esmâ-i hüsnâdan bir ismi gerçekleştirdiğinde, iman hakikatleri onun kalbinde yenilenir. Söz konusu ismin kullanımında yeni bir yol başlatmasıyla ya da kendisindeki görüş sayesinde bu ismi öğrettiği dini ve dünyevi işlerinde salah bulan kişilerin kalplerindeki imanı yeniler. 2- Zakirlerin Allah'ın isimlerini gerçekleştirmelerindeki derece farklarına göre, ilimlerini telkin ederken izleyecekleri tahkiki ve ahlaklandırıcı yollarda farklılıklar oluşur. Gerçekleşme ve ahlaklanma derecelerinde farklılığın sırrını en iyi onlar bildikleri için kendilerinden farklı durumdakileri mazur görmeye en yakın yine zikir ehli olduğu gibi karşılıklarını bid'atçilikle suçlamak bir tarafa reddetmeye de en uzak noktada bulunurlar. 3- Zakirler 'Muhsin', 'Mennan', 'Vehhab', 'Muti', 'Müfid', 'Mütefaddıl', 'Kerim', 'Cevvad" gibi ihsan isimlerini gerçekleştirmeleri hasebiyle amellerde duraklamaz, aksine muhtaçlığın izharı ve zorunluluğun gerçekleşmesine doğru ilerlerler. 4- Zakirlerin ahlaklanmalarında ve gerçekleştirmelerinde akli, isimlerin manalarına yönelik teorik arayış yollarını gözden geçirmeye ve değerlendirmeye yönlendiren bir unsur vardır. Akıl böylece daha doğru düşünür ve aydınlanır. Zira akıl ahlaklanma ve gerçekleştirmeye dayanarak, soyut aklın isimlerin manalarını kavramak için canlı tecrübeden yoksun bir şekilde sürdürdüğü analiz ve çıkarım gibi işlemleri yapmasının isimlerin manalarıyla ahlaklanmayı elde etmeye yetmeyeceğini anlar. İsimler için aklın tüm araçları nazar uğruna harekete geçirilebilir, ancak yine de davranış hiçbir yakınlaşma sıfatını edinmeyebilir. Öte yandan bu soyut kullanım, ahlaklanma için gerekli de değildir. Amelden soyutlanmış nazarın yöntemleri kullanılmaksızın, kalbin ruhi

tecrübeyile aydınlanması ve kişinin zahiri ve hatmi sıfatlarının güzelleşmesi mümkündür. Açıkça görünmektedir ki esmâ-i hüsnâ meselesinde en isabetli yol, yaratılanların sıfatlarından yaratıcının sıfatlarına intikal edilen adlandırma ile yaklaşma seviyesindeki nazar yolu değildir. Yine yaratılanların fiillerinden yaratıcının fiillerine geçen ve nazarı amelle birleştirerek ibadetle yaklaşmayı önceleyen yol da değildir. Buradaki en isabetli yol Cenabı Hakk'ın sıfat ve fiillerinden hareketle yaratılanların sıfat ve fiillerinden çıkarılan canlı ameli nazar yoludur. Güzel manalara delil olarak öne sürülen söz ve düşünceler gerçekte o manaları güzellikle edinmeyi, yani ihsanı işaret eden kıymetlerin öğrenilmesini gerektirir. Yakınlaşan kişiyi var ederek onu nimetlendiren Zat, kişinin bütün fiillerine de daimi yardımıyla delil olma nimetini bahşetmiştir.

Buna binaen esmâ-i hüsnânın bilgisinde zikir ile yaklaşmak, bir tür ahlaklanma (tahalluk) tecrübesidir, duyunun faydalarını ve ruhun faziletlerini birleştiren bir ihsan tecrübesidir, Cenabı Hakk'ın marifetine ulaştıran ahlaklanma ve ahlaklandırma yollarının yenilenmesine ve temayüz ettirilmesine götürür. Bu bütünlüklü ve yenilenen tahalluk tecrübesi ancak zikirde tümüyle kendinden geçip dünyayı unutmakla ve en ileri amel derecesine erişmekle gerçekleşir.

Dolayısıyla bu yolu tutanlar zikir ehli adını hak etmişlerdir. Fakat bazı kimseler bu adlandırmayı esas anlamının dışında yorumlamış veya yakışık almayacak birtakım sıfatları zikir ehline nispet etmişlerdir. Bunların başında şahsi ihtiyaçları gidermek ve toplumsal sorunları çözmek için zaruri ameli terk etme suçlaması gelmektedir. Ancak Taha Abdurrahman'a göre zikir ehli adlandırmasının, sufilerde Allah'a yönelme ve kurb derecesini elde etmek için itaatlerde kendinden geçip dünyayı unutmak anlamı taşıdığı doğrudur. Ancak bazıları bu adlandırmayı yanlış anlamış ve onunla, sufinin vicdanında Allah muhabbetinin baskınlığı ve bu muhabbet ölçeğinde itaatlere sevk etme işaretiyle yetinmemişlerdir. Bunun da ötesine geçerek sufilerin ameli terk etmeye yöneldiklerini öne sürmüşlerdir. Burada amelle iki şey kastederler: Birincisi hayatın zaruri ve acil gerekliliklerini yerine getirmedir ki buna ıstılahta kesb adı verilir. İkinci anlam ise toplumun sorunlarına çözüm üretmek amacıyla onlarla yüzleşmektir, bunun adı da ıslaktır. Bu iddiaya göre Allah'la hemhal oluştta yoğunlaşan kişi kesb ve ıslahı terk etmektedir.

Oysa kesb ve ıslahı terk etmek söz konusu değildir Taha Abdurrahman'a göre. Mükellefin akıl sahibi olması dolayısıyla farzların edası sorumluluğunu üstlenmesine benzer biçimde ahlaklandırmada Allah'a yakın kişinin bu kurbiyeti sebebiyle üstlendiği bir mükellefiyettir. Her türlü sorumluluk da karşılık gerektirir. Nasıl ki mükellef amelleri yerine getirdiğinde sevap kazanır, onlardan geri durduğundaysa cezaya uğrar; Allah'a yakın kişi de ahlaklandırma vecibesini yerine getirdiğinde kurbiyet derecelerinde yükselir ve desteklenmeye ulaşır, gücü yettiği halde ve iradesiyle ahlaklandırmayı bıraktığındaysa alçalır ve derecesi düşer. Ahlaklandırmanın bir mükellefiyet olduğunu, yani Allah'a yakın kişinin onu zorunlu olarak yerine getirdiğini ve tıpkı bir mükellefin farzlardan sorumlu olması gibi onun da ahlaklandırmadan sorumlu olduğunu anlarsak, bir zorunluluk olmaksızın ve tamamen soyutlamacı bir tercih yahut desteklenmiş bir karar ile ahlaklandırmaya girişmenin bu vazifeyi gasp etmek olduğunu da kavrarız. Çünkü bu vazifenin yeri desteklenmiş zorunluluktur.

Taha Abdurrahman kişinin kendini hangi noktada konumlandırması gerektiğini ifade etmesi bakımından özetle şunları söyler. Kendisine uyulan modelin Allah'a yaklaşmak isteyen kişinin durumunu bilmesi gerekir. Böylece yakınsamanın yapmacıklık, taklit, siyasileştirme ve soyutlama gibi sorunlarından korunur. Aksi takdirde ahlaklandırmayı gasp ederek zarara yol açar. Allah'a yaklaşmak isteyen kişi de kendilik ve kul oluşunu temin eden tahakkuk ve ahlaklanmayı yerine getirmek durumundadır. Selefleşecek kişi mutlaka modellemeye ihtiyaç duyduğu gibi, modelleme için de tasavvufi ifade kaçınılmazdır.

Taha Abdurrahman Kitaplarında Geçen Esmâ-i Hüsnâ Örnekleri

Bilim ve düşüncenin pratik temelleri üzerine bir araştırma yapan Taha Abdurrahman 'Amel Sorunsalı' kitabında, zaman zaman özellikle yer verdiği güzel isimlere farklı anlamlar vermiştir. Mesela El-Vasi ismi bunlardan biridir. Genellikle geniş anlamında kullanılan bu isim diğer isimlerle birlikte kullanılabilir. Örneğin ilmi geniş, bağışlaması geniş, rahmeti geniş, mülkü geniş, zenginliği geniş. Dolayısıyla "Geniş" ismi özelde hiçbir şeyde

sonu olmayan anlamını ifade eder ve sonsuz terimiyle anlamdaştır. Amel iyilik niteliğini gerçekleştirdiğinde nasıl ölümsüzleşirse, benzer şekilde ihlas/samimiyet niteliğini gerçekleştirdiğinde bir sınırı olmaksızın genişler. İsmi hayata yansıyan bu yönü itibarıyla toplumlar dünyada çıkar çatışması ve kazanma arzusuna dayanan dar ilişkiler yerine, iyilik yapmada ve erdeme ulaşmada birbiriyle yarışmaya dayanan "geniş ilişki" hâkimiyeti kurar.

Sia (genişlik) kelimesi Kur'an'da "sonsuzluk" anlamına gelir, çünkü El-Vasi (geniş) Allah'ın güzel isimlerinden olup "kudret ve kemali sonsuz" anlamına gelir. Yine "şüphesiz biz sana ağır bir söz yükleyeceğiz" ayetindeki ağırlığın doğası ve mahiyetini, aşkın ve evrensel olmasının yanı sıra sonsuzluk ve genişlik anlamındaki El-Vasi ismiyle anlamıştır. Çünkü yüklenen bu teklif sayılamayan, bıkılmayan, konumundan ayrılp uzaklaşmayan ve söylendiği yerde sürekli etkin ve yaratıcı bir konuşma olması sebebiyle sonsuzluk ve genişlik içeren bir özelliğe sahiptir.

Ona göre Kur'an'ın hitabı en ideal anlamda "Pratik" bir sözdür, çünkü Kur'an-ı Kerim insanlara ancak kendisini esas alarak Hak Teâlâ'ya kulluk etsinler diye indirilmiştir ve amelsiz kulluk olmaz.

'Bilgi Ahlaktan Ayrıldığında' kitabında ise El-Bedi ismini örnek olarak veren Taha Abdurrahman'a göre, toplum olarak yaratıcılık konusuna önem verilmelidir. Ki bu şekilde canlı kalabiliriz, işlevsel bir hayat sürebiliriz. Bu noktada Allah'ın el-bedi isminden mülhem ile bir güzeli daha önce eşi olmayan bir güzellikte ve estetik güzellikleriyle inşa etmeye çalışmalıyız.

'Dini Amel Ve Aklın Yenilenmesi' kitabında esmâ-i hüsnâ üzerine şu ifadeleri kullanmıştır; Allah'ın isimleri kadim (ezeli) ve oluş (kıdem) hissi halini almakta; ondan başka varlıklara yönelik sadece bir (vahdet) inancı söz konusuyken, onun için vahdaniyet inancı şekline bürünecektir. Mesela Rahim ismi örnek verilebilir. 1- Rahmet sahibi (Rahim) ve ezeli-ebedi bir varlık, yani kadim bir zat hissi. 2- Bu rahmet sahibi zatın, rahmetinde ve bekasında başkalarının ortak olamayacağı bir cihetten "bir" olduğu inancı. Buradaki bu kabulleniş sadece ismin lafzi yapısından elde edilmez, o, kendini zikreden kişiyi, adlandırdığı en yüce varlığın kıdemini ve vahdaniyetini ikrar etmeye götürür.

Taha Abdurrahman metafizikçi düşünürlerin Allah'ın zatına ait düşüncelerini bu sebeplerle doğru bulmamaktadır. Çünkü düşünürün teşbihten kaçması onu en az onun kadar fena olan öteki uca yani tatile düşürür. İki orta yolcu çözümü – yani teşbihe yakın tevili ve tatile meyleden ispatı – seçmesi de onu nazarın şaşkınlığından, dilin metafizik bilgiye yaklaşma ve Allah'ın zatına layık tenzihi hakkıyla yerine getirme hususlarındaki yetersizliğinden kurtarır.

Zemahşerinin görüşlerine yer veren yazarımız esmâ-i hüsnânın yücelik ve şeref sıfatlarının gösterdiğini ifade etmiştir. Zemahşeri gibi soyut bakışa dayanan bir grup müfessir tarafından isimlerdeki güzellik, bu isimlerin yücelik ve şeref sıfatlarını göstermesiyle açıklanmıştır. Diğer bir tabirle, bu müfessirlere göre isimler güzeldir, çünkü bu isimlerin adlandırdığı sıfatlar başkalarına nispetle en yüce derecede yer almaktadır. Lafza-i celal olan "Allah" ismi, esmâ-i hüsnâdaki diğer bütün isimlerden daha yüce bir derecede yer almaktadır. Zira o zat ismiyken, diğer isimler Allah'ın sıfatlarını adlandırmaktadır. Ortaya çıkmaktadır ki soyut akıl ehli müfessirlere göre esmâ-i hüsnâ ile dua etmek ilahi zatın, sıfatlarının ve fiillerinin en yüce ve şerefli derecede bulunmalarını dikkate alarak anılmaları demektir. Tek başına bu itibar, duadan maksadın sadece ismin anılması olmadığını bize göstermeye yeterlidir. Duada gözetilmesi gereken gaye, "O dua edenler, 'Hangimiz daha yakın olacağız, diye Rablerine vesile ararlar' ayetinde belirtildiği üzere dua edilen en yüce varlığa, yani Allah Teâlâ'ya yakınlaşmaktır.

'Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa (hıfzederse) cennete girer. Allah teki sever'. Buhari ve Müslim tarafından aktarılan bu hadis-i şerifi referans olarak kabul etmiştir.

Yine başka bir referans olarak Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri hadis-i şerifi nakletmiştir; Hz. Peygamber (s .) kendi meclisinde Allah'a dua eden bir adam hakkında "Allah'a el-Azim (Yüce) ismiyle dua etti. Allah bu ismiyle kendisine dua edildiğinde icabet eder, bir şey istendiğinde de verir." buyurmuştur.

Sonuç Taha Abdurrahman eserlerinde üç akılcılık teorisini anlatmaya çalışırken özellikle esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet örneğinden hareket etmiştir. Soyut akıl ve rehberlik edilmiş akıldan ziyade desteklenmiş akıl sebebiyle kişinin Allaha yakınlaşmasının ve rızasını elde edebilmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir. Çünkü sadece akıl ve sadece amelden ibaret bir yaklaşım tarzının eksiklikten uzak olamayacağını göstermiştir. Akıl, sınırları olması ve amel, pratikte taklit ve yapmacılık endişesi taşıması sebebiyle Allah'a yakınlaşma önünde daima eksikleri olacaktır. Ancak desteklenmiş akıl yaklaşımına göre içtihat her zaman mümkün hale gelebilmektedir. Çünkü senin elinden tutan ve gören gözün olan bir Zat vardır. Hatta gaybi görünen hususların dahi akli bir takım teorilerle açıklanabilir olduğunu ve bunun da ahlaki bir düşünceyi beraberinde getirdiğini göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın kişinin akıl dışılıktan uzak olduğunun delili, amelde kendinden geçip dünyayı unutma derecesinden amele giriş derecesine gerilemesinin düşük bir ihtimale sahip olmasıdır. Taha Abdurrahman'ın hayat ve felsefe anlayışına göre her konuda ve her alanda ahlakileşmek esastır. Bunu da elde edebilmenin yolu her davranışsal niteliği kazanmak için ahlakileşmek değildir. Allaha yaklaştıracı ameller ve niteliklerle Ona yaklaşmak gerekir ve bunun en keskin biçimi Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla ulaşmak mümkündür. Bu ameli sürecini gelişigüzel değil Peygamberimizin ahlakileşmesini vesile edinerek anlamaya ve yaşamaya çalışır. Bu noktada toplumsal ahlakileşme ya da vicdanın kendisine söylediği ahlakileşme gereğine dayandırmamalıdır. Ona göre peygamberin ahlakıyla ahlaki olmaya gayret etme çabası siyer hadis kitap kitaplarını okuyarak girilemez. Çünkü okumak bilgi verse bile amel üretmez. Nebevi ahlakileşmeyi gerçekleştirdiğini araştırıp düşündüğü birini bulması ve onu takip etmesi gerekir. Çünkü ona göre söz rivayetle alındığı gibi. Amel de ahlakileşmiş birini örnek alarak kazanılır. Ahlakileşen kimse, soyut düşünce yoluyla değil canlı bit örnek alma yoluyla ahlakileşmek ister. Yine ona göre Hayatı yüce tanrının sıfatlarından daha iyi gösteren bir sıfat yoktur. Allah Hay'dır. Hayatın sahibidir. Dolayısıyla kul, Allah'ın güzel isimlerinden birini gerçekleştirmeye koyulduğunda, hem doluluk hem kuvvet hem de doluluk itibarıyla benzersiz bir hayat yaşar, böylece fiilleri en yüce hayatla kaynar. Hülâsa itibarıyla Taha Abdurrahman esmâ-i hüsnâ konusunu, ahlaki merkeze alarak insanın hayatına aktif katkısı olan bir ameliye olarak görmektedir. Ona göre esmâ-i hüsnâ insanın Allah'a yakınlaşma noktasında elinden tutan ve hayatına anlam katan en önemli vesiledir. Ve esmâ-i hüsnâ mü'minin ameli planda ibadet hayatına ve düşünce dünyasına dinamizm katan en etkili yerde durmaktadır. Harun Yıldız

Sonuç

Taha Abdurrahman eserlerinde üç akılcılık teorisini anlatmaya çalışırken özellikle esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet örneğinden hareket etmiştir. Soyut akıl ve rehberlik edilmiş akıldan ziyade desteklenmiş akıl sebebiyle kişinin Allaha yakınlaşmasının ve rızasını elde edebilmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir. Çünkü sadece akıl ve sadece amelden ibaret bir yaklaşım tarzının eksiklikten uzak olamayacağını göstermiştir. Akıl, sınırları olması ve amel, pratikte taklit ve yapmacılık endişesi taşıması sebebiyle Allah'a yakınlaşma önünde daima eksikleri olacaktır. Ancak desteklenmiş akıl yaklaşımına göre içtihat her zaman mümkün hale gelebilmektedir. Çünkü senin elinden tutan ve gören gözün olan bir Zat vardır. Hatta gaybi görünen hususların dahi akli bir takım teorilerle açıklanabilir olduğunu ve bunun da ahlaki bir düşünceyi beraberinde getirdiğini göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın kişinin akıl dışılıktan uzak olduğunun delili, amelde kendinden geçip dünyayı unutma derecesinden amele giriş derecesine gerilemesinin düşük bir ihtimale sahip olmasıdır. Taha Abdurrahman'ın hayat ve felsefe anlayışına göre her konuda ve her alanda ahlakileşmek esastır. Bunu da elde edebilmenin yolu her davranışsal niteliği kazanmak için ahlakileşmek değildir. Allaha yaklaştıracı ameller ve niteliklerle Ona yaklaşmak gerekir ve bunun en keskin biçimi Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla ulaşmak mümkündür. Bu ameli sürecini gelişigüzel değil Peygamberimizin ahlakileşmesini vesile edinerek anlamaya ve yaşamaya çalışır. Bu noktada toplumsal ahlakileşme ya da vicdanın kendisine söylediği ahlakileşme gereğine dayandırmamalıdır. Ona göre peygamberin ahlakıyla ahlaki olmaya gayret etme çabası siyer hadis kitap kitaplarını okuyarak girilemez. Çünkü okumak bilgi verse bile amel üretmez. Nebevi ahlakileşmeyi gerçekleştirdiğini araştırıp düşündüğü birini bulması ve onu takip etmesi gerekir. Çünkü ona göre söz rivayetle alındığı gibi. Amel de ahlakileşmiş birini örnek alarak kazanılır. Ahlakileşen kimse, soyut düşünce yoluyla değil canlı bit örnek alma

yoluyla ahlakileşmek ister. Yine ona göre Hayatı yüce tanrının sıfatlarından daha iyi gösteren bir sıfat yoktur. Allah Hay'dır. Hayatın sahibidir. Dolayısıyla kul, Allah'ın güzel isimlerinden birini gerçekleştirmeye koyulduğunda, hem doluluk hem kuvvet hem de doluluk itibariyle benzersiz bir hayat yaşar, böylece fiilleri en yüce hayatla kaynar. Hülasa itibariyle Taha Abdurrahman esmâ-i hüsnâ konusunu, ahlakı merkeze alarak insanın hayatına aktif katkısı olan bir ameliye olarak görmektedir. Ona göre esmâ-i hüsnâ insanın Allah'a yaklaşma noktasında elinden tutan ve hayatına anlam katan en önemli vesiledir. Ve esmâ-i hüsnâ mü'minin ameli planda ibadet hayatına ve düşünce dünyasına dinamizm katan en etkili yerde durmaktadır. Harun Yıldız

Taha Abdurrahman eserlerinde üç akılcılık teorisini anlatmaya çalışırken özellikle esmâ-i hüsnâ ve uluhiyyet örneğinden hareket etmiştir. Soyut akıl ve rehberlik edilmiş akıldan ziyade desteklenmiş akıl sebebiyle kişinin Allaha yaklaşmasının ve rızasını elde edebilmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir. Çünkü sadece akıl ve sadece amelden ibaret bir yaklaşım tarzının eksiklikten uzak olamayacağını göstermiştir. Akıl, sınırları olması ve amel, pratikte taklit ve yapmacılık endişesi taşıması sebebiyle Allah'a yaklaşma önünde daima eksikleri olacaktır. Ancak desteklenmiş akıl yaklaşımına göre içtihat her zaman mümkün hale gelebilmektedir. Çünkü senin elinden tutan ve gören gözün olan bir Zat vardır. Hatta gaybi görünen hususların dahi akli bir takım teorilerle açıklanabilir olduğunu ve bunun da ahlaki bir düşünceyi beraberinde getirdiğini göstermektedir. Çünkü Allah'a yakın kişinin akıl dışılıktan uzak olduğunun delili, amelde kendinden geçip dünyayı unutma derecesinden amele giriş derecesine gerilemesinin düşük bir ihtimale sahip olmasıdır.

Taha Abdurrahman'ın hayat ve felsefe anlayışına göre her konuda ve her alanda ahlakileşmek esastır. Bunu da elde edebilmenin yolu her davranışsal niteliği kazanmak için ahlakileşmek değildir. Allaha yaklaşımcı ameller ve niteliklerle Ona yaklaşmak gerekir ve bunun en keskin biçimi Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla ulaşmak mümkündür. Bu ameli sürecini gelişigüzel değil Peygamberimizin ahlakileşmesini vesile edinerek anlamaya ve yaşamaya çalışır. Bu noktada toplumsal ahlakileşme ya da vicdanın kendisine söylediği ahlakileşme gereğine dayandırmamalıdır.

Ona göre peygamberin ahlakıyla ahlaki olmaya gayret etme çabası siyer hadis kitap kitaplarını okuyarak girişemez. Çünkü okumak bilgi verse bile amel üretmez. Nebevi ahlakileşmeyi gerçekleştirdiğini araştırıp düşündüğü birini bulması ve onu takip etmesi gerekir. Çünkü ona göre söz rivayetle alındığı gibi. Amel de ahlakileşmiş birini örnek alarak kazanılır. Ahlakileşen kimse, soyut düşünce yoluyla değil canlı bit örnek alma yoluyla ahlakileşmek ister.

Yine ona göre Hayatı yüce tanrının sıfatlarından daha iyi gösteren bir sıfat yoktur. Allah Hay'dır. Hayatın sahibidir. Dolayısıyla kul, Allah'ın güzel isimlerinden birini gerçekleştirmeye koyulduğunda, hem doluluk hem kuvvet hem de doluluk itibariyle benzersiz bir hayat yaşar, böylece fiilleri en yüce hayatla kaynar.

Hülasa itibariyle Taha Abdurrahman esmâ-i hüsnâ konusunu, ahlakı merkeze alarak insanın hayatına aktif katkısı olan bir ameliye olarak görmektedir. Ona göre esmâ-i hüsnâ insanın Allah'a yaklaşma noktasında elinden tutan ve hayatına anlam katan en önemli vesiledir. Ve esmâ-i hüsnâ mü'minin ameli planda ibadet hayatına ve düşünce dünyasına dinamizm katan en etkili yerde durmaktadır.

Harun Yıldız